

BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN HUKUKEN KORUNMASI VE KAMU YARARI

Conservation of Biological Diversity by Law and Public Interest

Dr. N. Münci ÇAKMAK*

I) Biyolojik Çeşitlilik – Biyoçeşitlilik, II) Biyoçeşitliliği Anlamak, III) Türkiye'nin Biyolojik Çeşitlilik Zenginliği, IV) Biyolojik Çeşitliliğin Önemi, V) Uluslararası Metinlerde Biyolojik Çeşitlilik, 1) Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, 2) Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (Bern Sözleşmesi), 3) Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (Cites Sözleşmesi), 4) Özellikle Afrika'da Ciddi Kuraklık ve/veya Çölleşmeye Maruz Ülkelerde Çölleşmeyle Mücadele İçin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, 5) Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, 6) Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (Ramsar Sözleşmesi), VI) Biyolojik Çeşitliliği Tehdit Eden Unsurlar, 1) Avlanma, 2) İstilacı Türler, 3) Erozyon, 4) Çevre Sorunları, 5) Habitat Tahribi, 6) Koruma Eksikliği, 7) Doğal Tehlikeler, 8) Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar, 9) Nesli Tükenen Canlılar, VII) Kamu Yararı ve Biyolojik Çeşitlilik, VIII) Biyolojik Çeşitliliğin Korunması, IX) Koruma Bölge ve Alanları, 1) Milli Parklar, Tabiat Parkları, Tabiat Anıtları ve Tabiatı Koruma Alanları, 2) Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları, 3) Ramsar Alanı ve Sulak Alanlar, 4) Tabiat Varlıkları ve Doğal Sit Alanları, 5) Özel Çevre Koruma Bölgeleri, 6) Diğer Koruma Alan ve Merkezleri, 7) Duyarlı Yörelere (Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği Uyarınca Korunacak Alanlar), X) Ekosistem ve Canlıların Korunması Hususunda Anayasa Hükümleri, 1) Kıyıların Kullanımı ve Kamu

* Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Bilim Dalı Araştırma Görevlisi.

Yararı, 2) Erozyonla Mücadele, 3) Çayır ve Meraların Korunması, 4) Tabiat Varlıklarının Korunması, 5) Ormanların Korunması, **Sonuç**

ÖZET

Genel olarak biyolojik çeşitlilik (biyoçeşitlilik) bir bölgedeki tür çeşitliliğini ifade etmektedir. Bir bölgedeki hayvan ve bitki türü sayısının fazla olması, biyolojik çeşitliliğin zengin olması anlamına gelmektedir. Biyolojik çeşitliliğin korunması insanoğlu için son derece önemli bir husustur. Doğal dengeler, besin kaynaklarımız, sanayi ve ekonomi gibi konular biyolojik çeşitlilikle doğrudan ilgilidir. Bu nedenle, türlerin yok olması, gelecekte insanoğlunun da yok olması anlamına gelmektedir. Biyolojik çeşitliliği tehdit eden pek çok faktör vardır. Koruma alanları, istilacı türlerle mücadele, biyogüvenlik çalışmaları ve genlerin korunması gibi çeşitli koruma yöntemleri ile biyolojik çeşitlilik korunmaya çalışılmaktadır. Korumanın toplumu ilgilendirmesi, kamu yararı kavramını gündeme getirmektedir. Biyolojik çeşitliliğin korunmasında var olan kamu yararının belirgin ve bağımsız bir şekilde anlaşılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Biyolojik çeşitlilik, biyoçeşitlilik, kamu yararı, sürdürülebilir kalkınma, çevre

ABSTRACT

Generally, biological diversity (biodiversity) means the diversity of species in an area. Greater numbers of animal and plant species mean the richness of biological diversity on a particular plot of land. Conservation of biological diversity is very important for mankind. Subjects like natural balance, food resources, industry and economy are directly related to biological diversity. As a result, extinction of species means extinction of mankind in the future. There are many factors which threaten biological diversity. Biological diversity is conserved by some conservation methods like protection areas, fighting with invasive species, biosecurity works and protection of genes. Since conservation is related to public, this points to the term public interest. The public interest, which is in the conservation of biological diversity, shall be clear and shall be understood independently.

Keywords: Biological diversity, biodiversity, public interest, sustainable development, environment

I) Biyolojik Çeşitlilik - Biyoçeşitlilik

Biyolojik çeşitlilik, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinin 2. maddesinde şöyle tanımlanmıştır: “Kara, deniz ve diğer su ekosistemleri ile bu

ekosistemlerin bir parçası olduğu ekolojik kompleksler de dahil olmak üzere tüm kaynaklardan canlı organizmalar arasındaki farklılaşma anlamındadır; türlerin kendi içindeki ve türler arasındaki çeşitlilik ve ekosistem çeşitliliği de buna dahildir.”

Biyolojik çeşitlilik, bir yerdeki tür çeşitliliğini, genetik çeşitliliği ve doğal alanların çeşitliliğini ifade eder.¹ Buna karşın bir bölgenin biyolojik çeşitliliği genelde tür çeşitliliği ile ölçülür.²

Bugün Dünyamızda tanımlanmış tür sayısı ortalama 1.4 milyondur. Henüz tanımlanmayan türlerin sayısı bilinmemekle beraber, mikro-organizmalar dışında toplam 12 milyon çeşit türün yaşadığı düşünülmektedir.³

Biyolojik çeşitlilik açısından ekosistem kavramı çok önemlidir çünkü ekosistemler biyoçeşitliliğin ve unsurlarının işlevsel parçalarıdır.⁴ Ekosistem, “birbirleriyle ilişkili canlı ve cansız unsurlardan oluşan ve bu unsurlar arasındaki madde ve enerji dolaşımı ile kendini besleyebilen ve yenileyebilen fonksiyonel mekan birimidir.”⁵ Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinin 2. maddesine göre ekosistem, “bitki, hayvan ve mikro-organizma toplulukları ile bunların cansız çevrelerinin işlevsel bir birim olarak karşılıklı etkileşen dinamik bir kompleksi” ifade etmektedir. Bir sistem olarak düşündüğümüzde, en büyük ekosistem dünya ekosistemi olmakla birlikte; orman ekosistemi, akarsu ekosistemi veya Ankara ekosistemi, Tuz Gölü ekosistemi olarak belli bir coğrafi alana veya coğrafi sınıra da indirgemek suretiyle ekosistem çeşitlerine ulaşmak mümkündür.⁶

II) Biyolojik Çeşitliliği Anlamak

Ekolojik dengeler ve olaylar, iyi veya kötü anlamda olabilirler. Önemli olan doğanın kendini yenileyecek şekilde kalması, tamamen ortadan kalkmamasıdır. Örnekle izah edersek kuru ve çorak bir alanın orman haline getirilmesi ile bir ormanın yanarak kuru ve çorak hale gelmesi, biyoçeşitlilik açısından aynı derecede felakete yol açabilir. Bu noktada önemli olan husus, biyolojik çeşitliliğin korunabilmesidir.

¹ Yıldız, Kazım/Şengün Sipahioğlu/Mehmet Yılmaz, Çevre Bilimi, Genişletilmiş 2.Baskı, Ankara 2005, s. 229. Biyolojik çeşitlilik hakkında daha fazla bilgi için bkz. Şahinoğlu, Erdoğan, “Türkiye’nin Biyolojik Zenginlikleri”, Yeni Türkiye, Temmuz-Ağustos 1995, Yıl 1 Sayı 5, Çevre Özel Sayısı, s. 414 vd.; UNEP: State of the Marine and Coastal Environment in the Mediterranean Region. MAP Technical Reports Series No.100, UNEP, Athens, 1996, s. 64; OECD: Handbook of Incentive Measures for Biodiversity, Design and Implementation, OECD 1999, s. 28.

² Yıldız/Sipahioğlu/Yılmaz, s. 246.

³ Swanson, Timothy, Global Action For Biodiversity, An International Framework For Implementing The Convention On Biological Diversity, 1997, IUCN, s. 8.

⁴ OECD, s. 41.

⁵ Yıldız/Sipahioğlu/Yılmaz, s. 28.

⁶ Turgut, Nühket, Çevre Hukuku, Yenilenmiş İkinci Bası, Ankara Kasım-2001, s. 117.

Çevreye yönelik olan her olumlu faaliyet biyolojik çeşitlilik açısından yararlı olmayabilir. Sözgelimi ağaçlandırma, bilinçsiz yapıldığı takdirde söz konusu alanda yaşayan flora veya fauna için, ve özellikle endemik olan canlılar için zararlı olabilir. Bazı ağaçlandırma çalışmaları genelde ağaçsız, step ve bozkır alanlarda yapılmaktadır ve ne yazık ki endemik bitki türleri bu alanlarda daha zengindir. Ağaçlandırılan alanın ekolojik yapısının değişmesi veya yetersiz ışık sebebiyle bu alandaki bitkilerin yok olması tehdidi söz konusudur.⁷ Görüldüğü gibi bir bozkır alanını tamamen ağaçlandırmak suretiyle ormana dönüştürmek ilk bakışta olumlu ve yararlı bir faaliyet olarak görünse de, o bozkır alanında yaşayan bazı hayvan ve bitki türlerinin orman ekosisteminde yaşaması mümkün değildir. Böyle bir durumda hayvanlar ya yok olacak ya da yeni yaşam alanları bulmak için başka bölgelere göç edeceklerdir. Bitkiler ise büyük bir ihtimalle yok olacaktır. Söz konusu canlılar endemik ise sonsuza kadar tamamen ortadan kalkma tehdidi altına girmiş olacaklardır.

Bakış açımızı geniş tutmakta fayda olduğu kanaatindeyiz. Biyolojik çeşitliliği korumak demek; olanı, olduğu gibi korumak olmalıdır. Elbette ki planlı yapılan doğal çalışmaları kastetmiyoruz. Bu itibarla bir ülkenin tamamını gerekli araştırmaları yapmadan ve bilinçsizce ormanlarla kaplamak, yabancı türleri (hayvan veya bitki) topraklarımıza sokmak, yerli türlerle yabancı türleri melezlemek gibi faaliyetler biyolojik çeşitlilik açısından zararlıdır.

Biy çeşitliliği korumak farklı, doğayı, hayvanları ve bitkileri korumak farklı şeydir. Biy çeşitliliği sürdürülebilir ve korumak amacıyla gerekirse bazı hayvan türleri öldürülebilir veya bazı bitki türleri imha edilebilir. Bu durum çevresel değerlere aykırı bir davranış gibi görünse de aslında dolaylı olarak çevrenin korunmasını sağlamaktadır. Örneğin Av ve Yaban Hayvanlarının ve Yaşam Alanlarının Korunması, Zararlılarıyla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 53. maddesi uyarınca “... *yabancı türlerden, habitatın yerli bitki ve hayvan türlerine, tarım arazilerine, evcil hayvanlara, insanlara, ekonomiye ve ekolojiye olumsuz etkileri olanlarla mücadele, bu türlerin biyolojik özellikleri dikkate alınarak Genel Müdürlüğün*⁸ belirlediği usul ve esaslar çerçevesinde il müdürlüğü tarafından yapılır veya yaptırılır.”

Aynı Yönetmeliğin 51. maddesine göre, “*Yaban hayatının bulunduğu alanlarda, zayıf ve hastalıklı bireylerin ortamdan uzaklaştırılmasının sağlanması amacıyla yırtıcı varlığının korunması esastır. Ancak, ayı, kurt, çakal, tilki, sansar, gelincik ve benzeri yırtıcı memeliler, kartal, doğan, şahin ve benzeri yırtıcı kuşlar, yılan ve benzeri yırtıcı sürüngenler ile diğer*

⁷ Ekim, “Türkiye Florası ve Endemikleri”, Yeni Türkiye, Temmuz-Ağustos 1995, Yıl 1 Sayı 5, Çevre Özel Sayısı, s. 427-428.

⁸ Doğa Koruma ve Millî Parklar Genel Müdürlüğü.

yurtcuların, *diğer Av ve yaban hayvanı türlerine zarar verecek seviyeye ulaşması durumunda; bu yarııcı türlerle mücadele Genel Müdürlüğün*⁹ belirlediği usul ve esaslara göre il müdürlüğü tarafından yapılır veya yaptırılır.” Maddede doğrudan biyolojik çeşitlilik nedeniyle mücadele yapılacağı düzenlenmemiş olmasına rağmen bu uygulama, diğer türleri koruduğundan dolayı biyolojik çeşitliliğe katkıda bulunmaktadır.

III) Türkiye'nin Biyolojik Çeşitlilik Zenginliği

Türkiye, hem flora hem de fauna açısından çok büyük bir zenginliğe sahiptir.¹⁰ Dünya'da mevcut 37 ayrı flora bölgesi vardır, bunlardan üç farklı bitki coğrafyası bölgesi ise Türkiye'de yer almaktadır.¹¹ Türkiye'nin bu üç farklı bitki coğrafyasının birleştiği noktada olması, floristik zenginliğin sebeplerinden bir tanesidir.¹²

Türkiye'de ortalama 3000 tanesi endemik olmak üzere 9000 bitki türü vardır, tüm Avrupa kıtasında ise 2750 tanesi endemik olmak üzere 12000 bitki türü yaşamaktadır.¹³ Görüldüğü gibi bitki zenginliği açısından Türkiye, tek başına bir kıtadan daha zengindir.

Fauna açısından ise Türkiye'de ortalama 120 memeli türü, 413 kuş türü, 93 sürüngen türü, 18 kurbağa türü, 276 deniz balığı türü ve 236 iç su balık türü ve alt türleri bulunmakta ve ayrıca 60-80 bin arası sayıda böcek türü yaşamaktadır.¹⁴ Tür zenginliği, fauna açısından da Türkiye'yi öne çıkarmaktadır.

Bütün Dünya'ya yayılmış ve temel besin maddesi olan bir çok bitkinin anavatanı yani gen merkezi Türkiye'dir. Başta buğday olmak üzere arpa, yulaf, fiğ, nohut ve mercimeğin yabani ataları Türkiye'de bulunur; ayrıca kiraz, vişne, incir, fındık, erik, asma, kayısı ve bademin anavatanı da Türkiye'dir.¹⁵

Yeryüzünde 9 adet gen merkezi vardır ve bunların 2 tanesi Türkiye sınırları içerisinde.¹⁶

IV) Biyolojik Çeşitliliğin Önemi

Biyolojik çeşitlilik kavramı, “*ekolojik, etik ve bilimsel öneminin ve değerinin yanı sıra güçlü bir ekonomik önem ve değere sahiptir.*”¹⁷ Başka

⁹ Doğa Koruma ve Millî Parklar Genel Müdürlüğü.

¹⁰ Türkiye'nin sahip olduğu biyolojik çeşitlilik ile ilgili örnekler ve detaylı bilgi için bkz. Şahinoğlu, s. 415-416.

¹¹ Yıldız/Sipahioğlu/Yılmaz, s. 246.

¹² Ekim, s. 423.

¹³ Yıldız/Sipahioğlu/Yılmaz, s. 246.

¹⁴ Yıldız/Sipahioğlu/Yılmaz, s. 247.

¹⁵ Gürpınar, Tansu, “Türkiye'nin Doğal Çevresine Genel Bir Bakış”, Yeni Türkiye, Temmuz-Ağustos 1995, Yıl 1 Sayı 5, Çevre Özel Sayısı, s. 413; Yıldız/Sipahioğlu/Yılmaz, s. 249.

¹⁶ Yıldız/Sipahioğlu/Yılmaz, s. 249.

bir ifade ile doğal değerinin yanında büyük bir ekonomik değer ihtiva etmektedir.

Biyolojik çeşitliliğin zengin olduğu bölgelerde doğal dengenin bozulması da zorlaşmaktadır. Tür bakımından zengin olan ekosistemler, fakir ekosistemlerden daha dengelidir ve kendilerini daha kolay yenilerler.¹⁸

Tarım, tıp, endüstri ve turizm gibi alanlarda önemli bir yere sahip olan canlı doğal kaynakların oluşturduğu biyolojik çeşitlilik, aynı zamanda kalkınma potansiyelinin de bir göstergesidir.¹⁹

Yenilenemeyen kaynakların tükenerek olması nedeniyle biyolojik çeşitlilik insanlığın gelecekteki sigortası durumundadır.²⁰

Biyolojik çeşitliliğin önemini daha iyi kavramak için bitkilerle ilgili bazı bilgiler vermek yeterli olacaktır. Bitkiler bir çok maddenin kaynağını oluşturmaktadırlar. Bu nedenle ekonomik ve ticari değerleri söz konusudur. Besin kaynaklarımızın %80'i, 20 çeşit bitkiden elde edilmektedir.²¹ Bundan başka tıp, sanayi maddeleri (boya, koku), yeni hibridler üretme, süs amacıyla kullanım, gen kaynağı olmak (belirli genlerin akraba türlere aktarılması ve dayanıklı, yeni ırklar elde edilmesi) gibi pek çok alanda ve sektörde bitkilerden faydalanılmaktadır.²²

Kaynak olarak kullanılan bitkilerin endemik olması, önemlerini bir kat daha artırmaktadır. Endemik bitki, Dünya'da sadece o ülkenin sınırlarında var olduğu için, bu bitkinin üretimde kullanılmasından elde edilecek fayda da sadece o ülkeye ait olmaktadır. Bu nedenle ülkeler, sınırları içerisinde yer alan bitkileri korurken endemik olanların korunmasına daha fazla özen gösterirler. Endemik bitkilerin istisnalar dışında toplanması ve bilimsel amaçlarla bile olsa yurt dışına götürülmesi yasaktır.²³

Nitekim mevzuatımızdaki düzenlemelerden birisi olan, Doğal Çiçek Soğanlarının Sökümü, Üretimi ve Ticaretine İlişkin Yönetmeliğin 6/a maddesi uyarınca *“Türkiye’de endemik ve nesilleri tehlike altında olan doğal çiçek soğanlarının sökümü ve ticareti yasaktır.”*

¹⁷ Aruoba, Çelik, “Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi’nin 11. Maddesi: Ekonomik Teşvikler”, Biyogüvenlik Protokolü ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi’nde Teşvikler, Tartışma Toplantısı 17-18 Şubat 2005, Mayıs 2005, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, s. 39.

¹⁸ Yıldız/Sipahioğlu/Yılmaz, s. 230.

¹⁹ Kence, Aykut, “Biyolojik Çeşitlilik ve Kalkınma”, Sürdürülebilir Kalkınma El Kitabı, Ocak 1991, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, s. 61.

²⁰ Kence, s. 61.

²¹ <http://internet.nhm.ac.uk/eb/biodbenefit.shtml> .

²² Ekim, s. 424.

²³ Ekim, s. 424.

V) Uluslararası Metinlerde Biyolojik Çeşitlilik

Biyolojik çeşitliliği korumaya yönelik bir çok uluslararası sözleşme vücuda getirilmiştir.²⁴ Bu anlaşmaların bir kısmı Türkiye tarafından da onaylanmıştır. Biyolojik çeşitlilikle ilgili başlıca uluslararası sözleşmeler²⁵:

1) Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (Convention on Biological Diversity²⁶)

Sözleşmenin 1. maddesine göre Sözleşmenin amacı, biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilir kullanımı sağlamak ve genetik kaynakların kullanımının düzenlenmesidir. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, biyolojik çeşitliliğin korunmasında etkin rol oynayan temel sözleşme olmakla beraber, bu Sözleşmeye bağlı olan Biyogüvenlik Cartagena Protokolü²⁷ ise genetiği değiştirilmiş organizmalar hakkında düzenlemeler getirmektedir. Bu Protokolün amacı ise “*insan sağlığı üzerindeki riskler göz önünde bulundurularak ve özellikle sınır ötesi hareketler üzerinde odaklanarak, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerinde olumsuz etkilere sahip olabilecek ve modern biyoteknoloji kullanılarak elde edilmiş olan değiştirilmiş canlı organizmaların güvenli nakli, muamelesi ve kullanımı alanında yeterli bir koruma düzeyinin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır.*”

2) Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (Bern Sözleşmesi) (Convention on The Conservation of European Wildlife and Natural Habitats-Bern Convention²⁸)

Sözleşmenin amacı; yabani flora ve faunayı ve bunların yaşama alanlarını korumak ve ayrıca bu hususta devletler arası işbirliğini sağlamaktır. Nesli tehlikede olan, tehlikeye düşme ihtimali olan ve göçmen olan türlere özel önem verileceği belirtilmektedir.

²⁴ Alpine Convention, Bern Convention, Bonn Convention, European Landscape Convention, Helsinki Convention, Ospar Convention, Cotonou Agreement, CITES – Washington Convention, Global Ballast Water Convention, Ramsar Convention, Aarhus Convention, Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes, Convention on the Transboundary Effects of Industrial Accidents, Espoo Convention, Geneva Convention, Barcelona Convention, Climate Convention, Convention to Combat Desertification, World Heritage Convention (http://biodiversity-chm.eea.europa.eu/convention/other_conv).

²⁵ Sözleşmelerle ilgili bilgi ve metinler www.milliparklar.gov.tr adresinden alınmıştır.

²⁶ RG: 27.12.1996-22860.

²⁷ RG: 11.08.2003-25196.

²⁸ RG: 20.02.1984-18318.

3) Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES Sözleşmesi) (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora²⁹)

Sözleşme, nesilleri tehlikede olan yabani hayvan ve bitki türlerinin ticaretini düzenlemek amacıyla imzalanmıştır. Söz konusu türler, üç adet liste şeklinde oluşturulmuş bulunan gruplara ayrılmıştır.

CITES Madde 2:

“1. Ek I, ticaretten etkilenen veya etkilenebilen ve nesli tükenme tehlikesiyle karşı karşıya bulunan bütün türleri kapsayacaktır. Nesillerinin devamını daha fazla tehlikeye maruz bırakmamak için bu türlerin örneklerinin ticaretinin özellikle sıkı mevzuatlara tabi tutulması ve bu ticarete sadece istisnai durumlarda izin verilmesi zorunludur.

2. Ek II :

a. Halen nesilleri mutlak olarak tükenme tehlikesiyle karşı karşıya olmamakla birlikte, nesillerinin devamıyla bağdaşmayan kullanımları önlemek amacıyla örneklerinin ticareti sıkı mevzuatlara tabi tutulmadığı takdirde soyu tükenebilecek olan türleri; ve

b. bu fıkranın (a) bendinde bahis edilen belirli türlerin örneklerinin Ticaretinin etkili şekilde denetim altına alınabilmesi için mevzuata tabi tutulması gereken diğer türleri kapsar.

3. Ek III, Taraflar’dan herhangi birinin, kullanımını önlemek veya kısıtlamak amacıyla kendi yetki alanı içinde düzenlemeye tabi tutulduğunu ve ticaretinin denetime alınmasında diğer Taraflar’la işbirliğine ihtiyaç duyduğunu belirttiği bütün türleri kapsar.”

4) Özellikle Afrika’da Ciddi Kuraklık ve/veya Çölleşmeye Maruz Ülkelerde Çölleşmeyle Mücadele İçin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (United Nations Convention to Combat Desertification in Countries Experiencing Serious Drought and/or Desertification, Particularly in Africa³⁰)

Sözleşmenin 2. maddesine göre:

“1. Bu sözleşmenin amacı, etkilenen ülkelerde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına katkıda bulunmak üzere Gündem 21 ile uyumlu entegre bir yaklaşım çerçevesinde uluslararası işbirliği ve ortaklık düzenlemeleri ile desteklenen her düzeyde etkin eylemler yoluyla, özellikle Afrika’da olmak üzere ciddi kuraklık ve/veya çölleşmeye maruz ülkelerde, çölleşmeyle mücadele etmek ve kuraklığın etkilerini hafifletmektir.

²⁹ RG: 20.06.1996-22672.

³⁰ RG: 16.05.1998-23344.

2. Bu amaca ulaşmak için, etkilenen alanlarda, aynı anda hem arazinin verimliliğini iyileştirerek, hem de arazi ve su kaynaklarının rehabilitasyonunu, korunmasını ve sürdürülebilir yönetimini sağlayarak özellikle yerel topluluklar düzeyinde hayat şartlarının iyileştirilmesi üzerinde odaklaşan uzun dönemli stratejilerin uygulanması gerekecektir.”

5) Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (European Landscape Convention³¹)

Sözleşmenin amacı “peyzaj korunmasını, yönetimini ve planlamasını geliştirmek ve peyzaj konularında Avrupa işbirliğini düzenlemektir.” (Madde 3)

2. madde uyarınca “... bu Sözleşme Tarafların ülkelerinin tamamına uygulanır ve doğal, kırsal, kentsel alanları ve banliyöleri kapsar. Karayı, kıta içi suları ve deniz alanlarını içerir. Özellikleriyle öne çıktıkları düşünülebilecek peyzajları ve aynı zamanda her günkü ya da bozulmuş peyzajları ilgilendirir.”

6) Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (Ramsar Sözleşmesi) (Convention on Wetlands of International Importance Especially As Waterfowl Habitat (The Ramsar Convention on Wetlands)³²)

Sözleşmenin 1. maddesine göre Sözleşmenin kapsamı ve amaçları:

“1. ... doğal veya yapay, devamlı veya geçici, suları durgun veya akıntılı, tatlı, acı veya tuzlu, denizlerin gel-git hareketinin çekilme devresinde altı metreyi geçmeyen derinlikleri kapsayan, bütün sular, bataklık, sazlık ve türbiyerler sulak alanlardır.

2. ... ekolojik olarak sulak alanlara bağımlı olan kuşlar, su kuşlarıdır.”

VI) Biyolojik Çeşitliliği Tehdit Eden Unsurlar

Biyolojik çeşitliliği doğrudan veya dolaylı olarak tehdit eden pek çok unsur vardır. Bunlar:

1) Avlanma

Avcılığı bir çok kanun ve yönetmelik düzenlemektedir.³³ Avcılığın biyolojik çeşitliliğe olan etkisi, yasa dışı avlanma faaliyetleri ile gündeme gelmektedir.

³¹ RG: 27.07.2003-25181.

³² RG: 17.05.1994-21937.

³³ Çevre ve Orman Bakanlığı Döner Sermayeli İşletmeler Yönetmeliği, Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, Çevre ve Orman Bakanlığı Merkez Teşkilatının Görevleri, Çalışma Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik, Kara Avcılığı Kanunu, Av ve Yaban Hayvanlarının ve Yaşam Alanlarının Korunması, Zararlılarıyla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Av ve Yaban Hayvanları İle Bunlardan

Yasa dışı avlanma, Kara Avcılığı Kanunu “*kapsamında korunan veya avına izin verilen yaban hayvanı türlerini; izin verilen yerler, belirlenen zamanlar, miktarlar dışında ve/veya zehirleyerek, tuzak ve kapan kurarak veya men edilen diğer usullerle canlı veya ölü ele geçirmeye çalışmayı veya ele geçirmeyi*” ifade etmektedir (Madde 2). Tanımdaki unsurlar incelendiğinde koruma altında olan hayvanları avlamak yasa dışı avcılığın bir çeşidini oluşturmaktadır. Diğer çeşidi ise avlanmasına izin verilen türlerin kurallara uyulmadan avlanmasıdır.

2) İstilacı Türler

İstilacı tür kavramının anlamı üzerinde durmamı gerekmektedir. İstilacı türler dediğimiz zaman aslında yabancı istilacı türleri kastetmekteyiz.

Hayvan ve bitki türlerinin başka alanlara nakledilmesi uygarlıkla ilişkilendirilmektedir. Kolonileşme hareketleri de bu konuda önemli rol oynamıştır.³⁴

Günümüzde ise 4T olarak adlandırılan “*Trade, Transport, Travel, Tourism*” yani ticaret, taşımacılık, seyahat ve turizm, tür hareketliliğini oldukça hızlandırmıştır.³⁵

Yabancı türlerin yeni bölgelerle tanıştırılması kasıtlı veya kasıtsız olmaktadır. Kasıtlı olarak yapılan tür nakilleri tarım, ormancılık, balıkçılık gibi biyolojik üretim amaçlı; peyzaj ve süsleme amaçlı veya hayvanat bahçeleri, akvaryumculuk gibi amaçlarla yapılmaktadır. Kasıtlı olmayan tür nakilleri ise ticaret, taşımacılık, seyahat ve turizm faaliyetleri nedeniyle farkında olmadan meydana gelmektedir.³⁶ Bazı durumlarda yabancı türler biyolojik kontrol amaçlı yani zararlı olan başka türlerle mücadele etmek için kullanılmaktadır. Fakat bazen yeni bırakılan tür kontrolden çıkmakta, olumlu etkilerinin yanında olumsuz etkileri de olabilmektedir.³⁷

Belli bir ekosistemde oluşan ve yerli olmayan türler, bir çok kelime ile ifade edilmektedir. Bunlar; yerel olmayan, yerli olmayan, egzotik, yabancı, yeni, pest(zararlı) gibi kavramlardır.³⁸

Elde Edilen Ürünlerin Bulundurulması, Üretimi ve Ticareti Hakkında Yönetmelik, Avlaların Kuruluşu, Yönetimi ve Denetimi Esas ve Usulleri İle İlgili Yönetmelik, Merkez Av Komisyonu, İl ve İlçe Av Komisyonlarının Görevleri, Çalışma Esas ve Usullerine Dair Yönetmelik.

³⁴ Clare Shine, Nattley Williams and Lothar Gündling (2000), A Guide to Designing Legal and Institutional Frameworks on Alien Invasive Species. IUCN, Gland, Switzerland Cambridge and Bonn, s. 4. (www.iucn.org).

³⁵ Shine/Williams/Gündling, s. 4.

³⁶ Shine/Williams/Gündling, s. 4.

³⁷ Shine/Williams/Gündling, s. 5.

³⁸ Shine/Williams/Gündling, s. 1.

Çevre ve Orman Bakanlığı Av ve Yaban Hayvanlarının ve Yaşam Alanlarının Korunması, Zararlılarıyla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 3. maddesi uyarınca “İstilacı tür: Doğaya, diğer türlere, insan sağlığına ve ekonomiye zarar veren türleri” anlatmak için kullanılan bir terimdir.

Bir türün normal dağılım alanı dışında var olması, yeni var olduğu alan için “yabancı” olduğunu göstermektedir. Nedeni ise bu türün kendi imkânları ile bu alana ulaşamayacak olmasıdır.³⁹

Ancak bir türün yabancı tür olması onun, “yabancı istilacı tür” olduğu anlamına gelmemektedir. Başka bir ifade ile her yabancı tür, istilacı tür değildir. Bir türün “yabancı istilacı tür” sayılabilmesi için ekosistemi, habitatı veya diğer türleri tehdit ediyor olması gerekmektedir.⁴⁰

İstilacı türleri örneklerle açıklamak durumun ne kadar ciddi olduğunu gösterecektir. Su sümbülü (Water Hyacinth - Eichhornia Crassipes) Güney Amerika’ya özgü bir su bitkisi türüdür. Ancak bugün 5 kıtada 50’den fazla ülkeye yayılmış durumdadır. Güzel ve gösterişli olması nedeniyle göller için süsleme amaçlı olarak tercih edilen bu bitki, çok hızlı bir üreme özelliğine sahip olup 12 gün içerisinde sayısını ikiye katlayabilmektedir. Su yüzeyini kapladığı için su yollarını tıkamakta, deniz araçlarının ulaşımına engel olmakta, yüzme ve balıkçılık gibi faaliyetlere mani olmaktadır. Ayrıca suya güneş ışınlarının ve oksijenin girmesini engellediği için su altındaki bitkileri de olumsuz yönde etkilemektedir.⁴¹

Ülkemizde yabancı türlerle mücadele konusunda çalışmalar devam etmektedir. Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı Taslağı 2007⁴² içerisinde de yabancı türlerle mücadele edileceği düzenlenmektedir.

Çeşitli mevzuatta⁴³ doğaya yabancı türlerin bırakılmayacağı ve zararlı olan yabancı türlerle ilgili hükümler getirilmiştir. Örneğin Av ve Yaban Hayvanlarının ve Yaşam Alanlarının Korunması, Zararlılarıyla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 53. maddesi uyarınca “Herhangi bir nedenle yabancı veya istilacı bir türün kendi habitatından farklı bir

³⁹ Shine/Williams/Gündling, s. 1.

⁴⁰ Shine/Williams/Gündling, s. 2.

⁴¹ Lowe S., Browne M., Boudjelas S., De Poorter M. (2000) 100 of the World’s Worst Invasive Alien Species A selection from the Global Invasive Species Database. Published by The Invasive Species Specialist Group (ISSG) a specialist group of the Species Survival Commission (SSC) of the World Conservation Union (IUCN), s. 11. First published as special lift-out in Aliens 12, December 2000. Updated and reprinted version: November 2004. Elektronik format (pdf): www.issg.org/booklet.pdf.

⁴² Taslağa www.cbd.gov.tr adresinden ulaşılabilir.

⁴³ Kara Avcılığı Kanunu’nun 19. maddesi, Av ve Yaban Hayvanlarının ve Yaşam Alanlarının Korunması, Zararlılarıyla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 24, 31, 53 ve 54. maddeleri.

doğal yaşam ortamına girmesi ve bu alanda hızlı bir şekilde üreyerek, yayılışını genişletmesinden dolayı; habitatın yerli bitki ve hayvan türlerine, tarım arazilerine, evcil hayvanlara ve insanlara olumlu ve olumsuz ekonomik ve ekolojik etkileri Genel Müdürlüğün⁴⁴ koordinasyonunda araştırılır. Bu yabancı türlerden, habitatın yerli bitki ve hayvan türlerine, tarım arazilerine, evcil hayvanlara, insanlara, ekonomiye ve ekolojiye olumsuz etkileri olanlarla mücadele, bu türlerin biyolojik özellikleri dikkate alınarak Genel Müdürlüğün belirlediği usul ve esaslar çerçevesinde il müdürlüğü tarafından yapılır veya yaptırılır. Gerçek ve tüzel kişilerin sebebiyet verdiği durumlarda 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanununun 26 ncı maddesi ile 2872 sayılı Çevre Kanununun 28 inci maddesi hükümlerine göre işlem yapılır.”

Bir başka düzenleme de Sulak Alanların Koruması Yönetmeliği'nin 12. maddesinde yer almaktadır. Madde uyarınca *“Doğal sulak alanlara, hangi amaçla olursa olsun, bilimsel araştırma yapılmadan ve Bakanlığın uygun görüşü alınmadan yabancı türler atılamaz, bırakılamaz. Geçmişte atılmış ve bilimsel araştırmalar sonucunda sulak alan ekosisteminde ciddi olumsuzluklar yarattığı tespit edilen yabancı türlerin alandan uzaklaştırılması, bu mümkün olmuyorsa popülasyonlarının kontrol edilmesi ilgili Bakanlıklarca sağlanır.”*

Biyolojik çeşitliliğin korunması için yabancı istilacı türlerle mücadele etmek gerekmektedir. Bu türler yerli türlerin yok olmasına ve hatta endemik türlerin dünya üzerinden tamamen silinmesine sebep olacak kadar tehlikeli olabilirler.

3) Erozyon

Erozyon, diğer adıyla toprak aşınımı *“toprağı tutan bitki örtüsünün tahrip edilmesi sonucunda örtüsüz kalan toprağın su ve rüzgar etkisiyle aşınması ve taşınmasıdır.”*⁴⁵ Erozyonun sebeplerini; jeolojik yapı, iklimsel olaylar, arazinin eğimi, arazilerin yanlış kullanımı, aşırı otlatma ve ormansızlaşma başlıkları altında gruplayabiliriz.⁴⁶ Erozyonun biyoçeşitliliğe olan olumsuz etkisi, toprağın ortadan kaybolması sonucu bitkilerin ve dolayısıyla bu bitkilerle ilişki içinde olan faunanın yok olması şeklindedir.

Erozyonun zararlı etkileri ve Türkiye'nin her yıl 500 milyon ton toprağı erozyon nedeniyle kaybetmesi⁴⁷ hatırlandığında, ekosistemimizin ve dolayısıyla biyolojik çeşitliliğin maruz kaldığı tehdidin boyutlarını anlamak mümkündür.

⁴⁴ Doğa Koruma ve Millî Parklar Genel Müdürlüğü.

⁴⁵ TEMA Vakfı, “Türkiye'nin Sessiz Krizi: Erozyon”, Yeni Türkiye, Temmuz-Ağustos 1995, Yıl 1 Sayı 5, Çevre Özel Sayısı, s. 450.

⁴⁶ TEMA Vakfı, s. 450-451.

⁴⁷ Türkiye'nin Çevre Sorunları, s. 220.

Başta Anayasa olmak üzere Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu, Çevre Kanunu, İl Özel İdaresi Kanunu ve çeşitli mevzuattaki hükümlerle erozyona karşı mücadele edilmektedir.

4) Çevre Sorunları

Çevre sorunlarının büyük bir kısmı, biyoçeşitliliği de etkileyen sorunlar olmaktadır. Ayrıca biyoçeşitliliğin zarar görmesi de başlı başına bir çevre sorunudur. Çevre sorunlarının başında çevrenin kirlenmesi yer almaktadır. Çevre kirliliği, zararlı maddelerin hava, su, toprak ve gıdalar gibi tüm alıcı ortamlara karışması durumudur.⁴⁸ Yenilenemeyen enerji kaynaklarının (kömür, petrol, doğal gaz) büyük ölçüde kullanılması, çevre sorunlarını önemli ölçüde artırmaktadır.⁴⁹

Hava kirliliğine neden olan gazlar, bitkilerin gözeneklerini tıkamak suretiyle fotosentezi yavaşlatmakta; bazı durumlarda da asit yağmuru şeklinde orman alanlarına zarar vermektedir.⁵⁰

Su kirliliği de son derece önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Akarsular, göller ve sulak alanların kirlenmesi, biyolojik çeşitliliğin zarar görmesine neden olmaktadır.

5) Habitat Tahribi

Habitatları tahrip eden unsurlar, büyük çoğunlukla çevre sorunlarının sonuçlarıdır. Başlıca çevre sorunları; nüfus artışı, kentleşme, düzensiz kentleşme, göç, yerleşim alanlarının büyümesi, hava-su-toprak kirliliği, sanayi, atmosferden kaynaklanan bir takım sorunlar, atık sular, çöpler, ormanların yok edilmesi, aşırı otlatma, tarım ilaçları, sulak alanların kurutulması, turizm ve tarla açma⁵¹ gibi problemler olarak karşımıza çıkmakta ve bu yüzden habitatlar yok olmaktadır.

Habitat tahribi kavramını her zaman olumsuz faaliyetlerin canlıların habitatlarını yok etmesi olarak düşünmemeliyiz. Olumlu bir takım faaliyetler de canlıların habitatlarını kaybetmesine neden olabilir. Yukarıda gördüğümüz gibi ormansız alanlarda yaşamaya adapte olmuş canlıların yaşam alanları orman haline getirildiği takdirde bu canlılar risk altına gireceklerdir. Bu nedenle çorak alanların ıslahı, bilinçsiz ağaçlandırma faaliyetleri⁵² de habitatları tahrip etmekte ve biyolojik çeşitliliğin zarar görmesine neden olmaktadır.

⁴⁸ Yıldız/Sipahioğlu/Yılmaz, s. 106.

⁴⁹ Akalın, Melih, "Enerji, Yeni Kaynaklar ve Sürdürülebilirlik", Sürdürülebilir Kalkınma El Kitabı, Ocak 1991, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, s. 50.

⁵⁰ Türkiye'nin Çevre Sorunları 2003, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Aralık 2003, s. 29.

⁵¹ Keten, Mustafa, "Çevre Korumada Hedef ve Politikalar", Yeni Türkiye, Temmuz-Ağustos 1995, Yıl 1 Sayı 5, Çevre Özel Sayısı, s. 157; Ekim, s. 426.

⁵² Ekim, s. 426-427.

Habitatların tahrip olması hususunda kentleşme faktörünün önemi büyüktür. Kentleşme, bitki ve hayvanların yaşam alanlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Kentlerin giderek büyümesi nedeniyle doğal yaşam alanları küçülmektedir. Ayrıca kentleşmenin çevresel etkileri de söz konusudur. Bunlar, hava kirliliği, su kaynakları üzerindeki olumsuz etkiler, iklim üzerindeki etkiler, topraklar ve kırsal alan üzerindeki olumsuz etkilerdir.⁵³

Ormanlar biyolojik çeşitlilik açısından ayrı bir önem ihtiva ederler. Ormanlar, “su havzalarının ve tatlı su kaynaklarının korunmasında, biyolojik çeşitlilik kaynağı ve biyolojik kaynaklara ilişkin zengin depo ve gen kaynağı olmada, fotosentez yoluyla ekolojik süreçleri sürdürmede; yerel, ulusal, bölgesel ve alt bölgesel düzeylerde dengeyi sağlamada yaşamsal öneme sahiptir.”⁵⁴

Ormanların korunması çok önemlidir. Hatta sürdürülebilir kalkınmanın sürekliliği, ormanların sürekliliği ile eş anlamlı bir duruma gelmiştir.⁵⁵ “Yaşama düzeninde süregelen her türden değişme ve gelişme kaçınılmaz olarak ormanları da doğrudan ve dolaylı biçimde etkilemektedir.”⁵⁶ Ormanları yok eden bir çok sebep vardır. Ne yazık ki kamuoyu ve medya, yangınlar dışındaki ormansızlaşma nedenleriyle ilgilenmemektedir.⁵⁷

Çayır ve meralar da ayrıca önem ihtiva etmektedir. Çayır ve meralarla ilgili kapsamlı tanım Mera Kanunu’nda yer almaktadır. Kanun’un 3. maddesine göre: “Çayır: Taban suyunun yüksek bulunduğu veya sulanabilen yerlerde biçilmeye elverişli, yem üretilen ve genellikle kuru ot üretimi için kullanılan yeri, Mera: Hayvanların otlatılması ve otundan yararlanılması için tahsis edilen veya kadimden beri bu amaçla kullanılan yeri, Otlak: Mera ile aynı niteliklere sahip yeri” ifade eder.

Meralar aslında ekolojik açıdan bozkır ekosistemi özelliğine sahip olup özellikle bitki türü çeşitliliği açısından yaşamsal öneme sahiptir.⁵⁸ Çayır ve meraları aşırı ve/veya erken otlatma, amaç dışı kullanım gibi faaliyetler tehdit etmektedir.⁵⁹

⁵³ Ulusoy, Ahmet/Tekin Akdemir, Mahalli İdareler, Genişletilmiş 4. Baskı, Ankara 2006, s. 268.

⁵⁴ Çağlar, Yücel, ““Sürdürülebilirlik” ve Türkiye Ormanlığı”, Sürdürülebilir Kalkınmanın Uygulanması, Tartışma Toplantısı 11-12 Aralık 1997, Mart 1998, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, s. 63.

⁵⁵ Fisunoğlu, H. Mahir, “Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekonomi”, Sürdürülebilir Kalkınma El Kitabı, Ocak 1991, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, s. 15.

⁵⁶ Çağlar, Yücel, “Sürdürülebilir Kalkınma İçin Ormanlar ve Ormanlığımız”, Sürdürülebilir Kalkınma El Kitabı, Ocak 1991, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, s. 43.

⁵⁷ Çağlar (1991), s. 47.

⁵⁸ Türkiye’nin Çevre Sorunları, s. 295.

⁵⁹ Türkiye’nin Çevre Sorunları, s. 297.

6) Koruma Eksikliği

Başta yurt dışına ihraç ve yurt içi kullanım⁶⁰ ile yabancıların yurt dışına bitki ve hayvan kaçırması⁶¹ olmak üzere çeşitli faaliyetler nedeniyle biyolojik çeşitlilik zarar görmektedir.

7) Doğal Tehlikeler

Doğal olaylar sonucu meydana gelen değişiklikler nedeniyle flora veya fauna zarar görebilmektedir. Doğal tehlikeler olarak adlandırabileceğimiz bu faktörler (sel, deprem, fırtına gibi) çok az kontrol edilebilen veya hiç kontrol edilemeyen yer ve atmosfer hareketleriyle ilgilidir.⁶²

8) Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar

Genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar, “*geleneksel ıslah metotları ve doğal üreme-çoğalma süreçlerinin dışında, modern biyoteknoloji uygulamalarıyla genetik yapısı değiştirilmiş canlılardır.*”⁶³

Genetik yapısı değiştirilmiş canlıların doğaya bırakılması, evrimsel işleyişin geriye dönüşü olmayacak bir şekilde bozulması riskini taşımakta ve bu durum gen rezervlerinin korunmasının çok önemli olduğunu bir kez daha hatırlatmaktadır.⁶⁴

Av ve Yaban Hayvanlarının ve Yaşam Alanlarının Korunması, Zararlılarıyla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik hükümleri uyarınca “*Genetik çeşitliliği azalmış popülasyonlara ait, kopyalanmış veya genetik yapısı değiştirilmiş bireyler ile melez türler yerleştirme, yeniden yerleştirme ve stok artırmak amacıyla kullanılamazlar. Yabancı türler bilinçli veya kasıtlı olarak her ne şekilde ve her ne amaçla olursa olsun Türkiye doğasına yerleştirilemez. Ancak, ekolojik olarak tehdit oluşturmadığı, üreme ve genetik açıdan bir sakınca bulunmadığı CITES Bilimsel Mercii ve bilimsel mercii tarafından belgelenen bu yabancı türlerin doğal yaşam alanlara komşu olmamak şartıyla, yarı doğal veya suni yaşam ortamlarına yerleştirilmesine, yerleştirileceği sahanın mülkiyet ve kullanım hakkına sahip kuruluşların uygun görüşleri alınmak suretiyle Genel Müdürlükçe izin verilir.*”(Madde 31)

⁶⁰ Ekim, s. 426-427.

⁶¹ Ekim, s. 427.

⁶² Yıldız/Sipahioğlu/Yılmaz, s. 168.

⁶³ Talu, Nuran, “Biyogüvenlik (Cartagena) Protokolü ve Türkiye’de Durum”, Biyogüvenlik Protokolü ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi’nde Teşvikler, Tartışma Toplantısı 17-18 Şubat 2005, Mayıs 2005, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, s. 11.

⁶⁴ Talu, s. 11.

Bitki ve hayvanların genleri ile ilgili bazı koruyucu ve düzenleyici hükümler mevcuttur.⁶⁵

9) Nesli Tükenen Canlılar

Nesli tükenmekte olan türlerin korunması son derece önemli bir konudur. Bir hayvan veya bitki türünün yok olması demek ilgili habitatın biyoçeşitliliği açısından büyük bir kayıp anlamına gelmektedir. Söz konusu türün endemik olması halinde, ilgili tür sonsuza kadar yok olmaktadır.

Mevzuatımızda nesli tükenen canlıları koruma altına alan bazı hükümler bulunmaktadır. Çevre Kanunu'nun 9/f maddesine göre *“Biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirliğinin sağlanması bakımından nesli tehdit veya tehlike altında olanlar ile nadir bitki ve hayvan türlerinin korunması esas olup, mevzuata aykırı biçimde ticarete konu edilmeleri yasaktır.”*

Hayvanları Koruma Kanunu'nun 4/e maddesine göre *“Nesli yok olma tehlikesi altında bulunan tür ve bunların yaşama ortamlarının korunması esastır.”* Ayrıca 8. madde uyarınca *“Bir hayvan neslini yok edecek her türlü müdahale yasaktır. Bir hayvana tıbbî amaçlar dışında, onun türüne ve etolojik özelliklerine aykırı hale getirecek şekilde ve dozda hormon ve ilaç vermek, çeşitli maddelerle doping yapmak, hayvanların türlerine has davranış ve fizikî özelliklerini yapay yöntemlerle değiştirmek yasaktır.”*

Bitkiler açısından ise Doğal Çiçek Soğanlarının Sökümü, Üretimi ve Ticaretine İlişkin Yönetmeliğin 6/a maddesine göre *“Türkiye’de endemik ve nesilleri tehlike altında olan doğal çiçek soğanlarının sökümü ve ticareti yasaktır.”*

Nesli tükenen canlıların ticareti ise “Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşmenin⁶⁶ Uygulanmasına Dair Yönetmelik” hükümleri kapsamında düzenlenmektedir.

İlgili mevzuat⁶⁷ nesli tükenen canlıların durumları hakkında çeşitli tedbirler öngörmektedir. Bununla birlikte uluslararası bir kuruluş olan

⁶⁵ Bitki Genetik Kaynaklarının Toplanması Muhafazası ve Kullanılması Hakkında Yönetmelik, Hayvan Gen Kaynaklarının Korunması Hakkında Yönetmelik, Hayvan Islahı Kanunu, Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun ve Yönetmeliği, Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Tohumculuk Kanunu, Hayvanları Koruma Kanunu, Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, Av ve Yaban Hayvanları İle Bunlardan Elde Edilen Ürünlerin Bulundurulması, Üretimi ve Ticareti Hakkında Yönetmelik, Av ve Yaban Hayvanlarının ve Yaşam Alanlarının Korunması, Zararlılarıyla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Hayvan Irklarının Tesciline İlişkin Yönetmelik.

⁶⁶ Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme'nin Uygulanmasına Dair Yönetmelik kısaca CITES Yönetmeliği olarak da adlandırılmaktadır. (CITES: Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora).

IUCN⁶⁸ tarafından düzenlenen, nesli tükenmekte olan canlıları çeşitli sınıflara ayıran ve Kırmızı Liste (Red List)⁶⁹ olarak adlandırılan sistem de mevzuatımızda kabul edilmiştir. Kırmızı Liste, tehlike altında olan canlıları; EXTINCT (EX), EXTINCT IN THE WILD (EW), CRITICALLY ENDANGERED (CR), ENDANGERED (EN), VULNERABLE (VU), NEAR THREATENED (NT), LEAST CONCERN (LC) ve DATA DEFICIENT (DD) isimleri altında tasnif etmektedir. Bu kategorilerin mevzuatımızdaki karşılıkları ve tanımları ise Çevre ve Orman Bakanlığı Av ve Yaban Hayvanlarının ve Yaşam Alanlarının Korunması, Zararlılarıyla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik hükümlerinin 3. maddesinde yapılmaktadır. Buna göre:

“Nesli tükenmiş tür: *Dünyada sonuncu bireyinin de öldüğü kesin olarak saptanan türü,*

Nesli doğada tükenmiş tür: *Doğal yaşama alanları haricinde kültüre alınmış, bakım altında, hayvanat bahçelerinde; popülasyon veya popülasyonlar halinde yaşadığı bilinen bir türü,*

Kritik seviyede olan tür: *Yakın bir gelecekte tükenme riski yüksek olan türü,*

Nesli tehlikede olan tür: *Yakın bir gelecekte tükenme riski yüksek olan ancak kritik seviyede olmayan türü,*

Duyarlı tür: *Doğada orta vadede yüksek tükenme riskiyle karşı karşıya olan ancak, nesli kritik seviyede veya tehlike altında olmayan türü,*

Nesli tehdit altında olan tür: *Yakın bir gelecekte nesli tükenmiş tür, nesli doğada tükenmiş tür ve kritik seviyede olan tür sınıflandırmalarına dâhil edilme imkânı yüksek olan türleri,*

Nadir türler: *Şu an için tehlike altında veya zarar görmeye açık durumda olmayan, ama risk altında bulunan küçük popülasyonlu türleri ihtiva eden ve belirli coğrafik alanlarda ya da geniş bir alanda seyrek*

⁶⁷ Çevre Kanunu, Çevre ve Orman Bakanlığı Döner Sermayeli İşletmeler Yönetmeliği, Hayvanları Koruma Kanunu, Kara Avcılığı Kanunu, Doğal Çiçek Soğanlarının Sökümü, Üretimi ve Ticaretine İlişkin Yönetmelik, Çevre ve Orman Bakanlığı Av ve Yaban Hayvanlarının ve Yaşam Alanlarının Korunması, Zararlılarıyla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları İle İlgili Yönetmelik.

⁶⁸ Asıl adı The World Conservation Union olan bu organizasyon 1948 yılında kurulmuş, 1956 yılında ismini The International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources (IUCN) olarak değiştirmiştir. Organizasyon, 181 ülkeden 110 devlet kuruluşu, 800’den fazla bağımsız kuruluş, 10.000 bilimadamı ve uzmanı bir araya getirmektedir. www.iucn.org.

⁶⁹ Detaylar için bkz. IUCN. (2001). IUCN Red List Categories and Criteria: Version 3.1. IUCN Species Survival Commission. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK., s. 14 vd.

olarak bulunan, tehdit sınıflandırmalarından birine dâhil edilmeyen ancak, risk altında bulunan küçük popülasyonlu türleri,

Düşük risk altındaki türler: Tehdit sınıflandırmalarına göre değerlendirildiğinde; nesli doğada tükenmiş tür, kritik seviyede olan tür ve nesli tehlikede olan tür sınıflandırmalarına dâhil edilmesi mümkün olmayan türleri,

Yetersiz verili tür: Yayılış ve popülasyon durumu ile ilgili, yukarıdaki tehdit sınıflandırmalarına ilişkin veri bulunmayan ve bir değerlendirme yapmanın mümkün olmadığı türleri," ifade etmektedir. Yönetmelikte,

Nesli tükenmiş tür: EXTINCT (EX),

Nesli doğada tükenmiş tür: EXTINCT IN THE WILD (EW),

Kritik seviyede olan tür: CRITICALLY ENDANGERED (CR),

Nesli tehlikede olan tür: ENDANGERED (EN),

Duyarlı tür: VULNERABLE (VU),

Nesli tehdit altında olan tür: NEAR THREATENED (NT),

Düşük risk altındaki türler: LEAST CONCERN (LC)

Yetersiz verili tür: DATA DEFICIENT (DD) kavramına karşılık gelmektedir. Buna karşılık **Nadir türler** olarak düzenlenen kategori, bir önceki versiyon⁷⁰ Kırmızı Listede yer alan sınıflandırmaya ait olup mevcut Kırmızı Liste içerisinde yer almamaktadır.

VII) Kamu Yararı ve Biyolojik Çeşitlilik

Kamu yararı çok işlevli bir kavram olduğu için tanımlanması ve içeriğinin belirlenmesi oldukça zordur.⁷¹ Kamu yararının konumuz açısından önemi ise toplumun ortak çıkarlarının nasıl belirleneceği sorusunun⁷² yanıtı olan kamu yararının içerisinde yatan "ortak çıkar" olgusunun, ekoloji kavramına yansımalarıdır. Özetle "toplumun ortak çıkarı var ise kamu yararı vardır, biyolojik çeşitliliğin korunmasında da toplumun ortak çıkarı söz konusu olduğu için biyolojik çeşitlilik kamu yararı ihtiva etmektedir" gibi bir düşünceyi savunmaktayız.

Biyolojik çeşitliliğin korunması demek ilgili yöredeki hayvan ve bitkilerin korunması, yaşam döngüsünün korunması, türler yaşayabildiği için

⁷⁰ Kırmızı Liste versiyonları, Version 1.0: Mace and Lande (1991), Version 2.0: Mace et al. (1992), Version 2.1: IUCN (1993), Version 2.2: Mace and Stuart (1994), Version 2.3: IUCN (1994), Version 3.0: IUCN/SSC Criteria Review Working Group (1999), Version 3.1: IUCN (2001) bkz IUCN. (2001). IUCN Red List Categories and Criteria, s. 2-3.

⁷¹ Yıldırım, Turan, "Kamu Yararı ve Disiplin Cezalarının Affı", Anayasa Yargısı Dergisi, C. 18, 2001, s. 440.

⁷² Yıldırım, s. 440.

ülkesel zenginliğin sağlanması, bitki ve hayvanlardan elde edilen ekonomik çıkarların devamlılığının sağlanması ve yörede yaşayanların ekonomik durumlarının korunmasıdır. Bu olgular topluca kamuya yararlı olarak nitelendirilebileceği gibi ayrı ayrı başlıklar altında yer verebileceğimiz ekonomi, çevre, tarım gibi konular açısından da biyolojik çeşitliliği, kamuya yararlı olarak nitelendirebiliriz.

Kastetmek istediğimiz, biyolojik çeşitliliği korumada var olan kamu yararı düşüncesinin bağımsız bir olgu haline gelmesi, çevre odaklı kamu yararı yaklaşımlarının içinden çıkmasıdır. Biyolojik çeşitliliği korumak veya bu yolda yapılan faaliyetler başlı başına kamu yararı ihtiva eder. Özetle, biyolojik çeşitliliğin korunması gerektiği somut bir davada mahkemelerin, “biyolojik çeşitliliğin korunmasında kamu yararı vardır” şeklinde açık ve net bir gerekçelendirmeye gitmesi temennisindeyiz. Elbette ki başka kavramlar kullanılsa dahi biyolojik çeşitlilik korunacaktır ancak nasıl ki çevre olgusu bir kurum olarak hükümlere yerleştiyse, biyolojik çeşitliliğin de yerleşmesini istemek veya başka bir ifade ile biyolojik çeşitliliği çevre kavramından bağımsızlaştırmak, biyolojik çeşitliliğin hak ettiği bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hastane kamuya yararlı bir binadır, sağlık hizmeti de kamuya yararlı bir hizmettir. Bu noktada farklı fikirde olmak ciddi bir gerekçelendirme gerektirir. Ancak Kıyı Kanunu’nun 7. maddesinde yer alan “*Kamu yararının gerektirdiği hallerde, uygulama imar planı kararı ile deniz, göl ve akarsularda ekolojik özellikler dikkate alınarak doldurma ve kurutma suretiyle arazi elde edilebilir*” hükmü gereğince belli bir kıyı doldurulmak suretiyle hastane yapılacağını düşünelim. Bu kıyı veya sahil şeridi nesli tükenmekte olan bir hayvanın üreme sahası olduğu takdirde (*Caretta caretta* gibi) kamu yararı nasıl anlaşılacaktır? Bu hayvan neslinin korunmasından da kamunun yararı hatta tüm dünyanın menfaati söz konusudur. Görüldüğü gibi iki ayrı “yarar” birbiriyle yarışmaktadır. Bu hususta amacımız, yararlar arasında üstünlük kurmaya çalışırken uluslararası değerlerin üstün tutulmasını savunmak değildir. Kamu yararı tespiti yapılırken bazı olguların uluslararası etkilerinin söz konusu olduğunu iddia etmek suretiyle kamu yararı olduğuna karar vermek başka bir konudur. Kanaatimiz iki veya daha fazla kamu yararı ihtiva eden faaliyetin karşı karşıya gelmesi durumunda, biyolojik çeşitliliğin kolay kolay ikinci plana atılmayacak derecede önemli olduğunu vurgulamaktır.

Biyolojik çeşitliliğin zarar görmesi ve türlerin yok olması sonucu doğal dengenin bozulması kaçınılmazdır. Doğal dengenin bozulmasıyla birlikte insanoğlunun da yaşaması tehlikeye düşecektir. Ayrıca biyoçeşitliliğin yok olması, dolaylı olarak büyük ekonomik kayıplara da neden olacaktır. O halde biyoçeşitliliğin korunmasında belirgin bir kamu yararı olduğu göze çarpmaktadır.

Doğal hayatın korunması hedefli kamu yararı anlayışı, belirgin bir şekilde ifade edilmese de bazı yargı kararlarında açıkça görülmektedir. Bu durum doğal yaşamın ve dolayısıyla biyolojik çeşitliliğin korunmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Nitekim Danıştay, ekolojik dengenin bozulma tehlikesi altında olduğu durumlarda, serbest bölge kurulmasında kamu yararı olmadığına hükmetmiştir.⁷³ Yine serbest bölge kurulması ile ilgili olarak; “orman, çevre, kültür ve tabiat varlıkları ve kıyılarla ilgili mevzuat dikkate alınmadan” serbest bölge alanı belirlenmesinin hukuka uygun olmadığı belirtilmiştir.⁷⁴ Benzer bir kararda ise kaplumbağaların üreme alanı ve su kuşlarının habitatı olan, endemik türleri barındıran bir bölgede turizm merkezi açılmasında kamu yararı olmadığı sonucuna varmıştır.⁷⁵

Park ve rekreasyon alanları ile ilgili bir kararında ise Danıştay, park ve rekreasyon alanları oluşturmakta üstün kamu yararı olduğunu belirtmiştir.⁷⁶

⁷³ Danıştay 10. D., 28/04/1992 tarihli ve K. 1992/1672, E. 1990/2278 sayılı kararı: “Yerinde yapılan gözlem ve incelemeler ve önceki çalışmaların değerlendirilmesi ile mevcut kirlilik durumunun doğal bitki örtüsü ve tarımsal ürünler üzerinde olumsuz etkiler yaptığı açıklanmıştır. Sonuç olarak, dava dosyası içeriği ve bilirkişi raporunun kesin sonuçlarından Bakanlar Kurulu kararıyla öngörülen serbest bölgedeki enerji üretim faaliyetleriyle sınai tesislerin işletmeye açılması halinde ekolojik dengenin olumsuz etkileneceği anlaşılmaktadır. Bu nedenle, uyuşmazlık konusu yörede sanayi amaçlı serbest bölgenin kurulması ve bunlara enerji sağlayacak üretim faaliyetlerinde bulunulması ve bölgedeki özel mülkiyete konu taşınmaz malların acele kamulaştırılması yolundaki dava konusu kararnamede kamu yararı bulunmadığından iptaline karar verildi.” Dan. Der. Sayı 86.

⁷⁴ Danıştay 10. D., 05/07/2005 tarihli ve K. 2005/3949, E. 1999/474 sayılı kararı: “Öte yandan, yer ve sınır tesbiti yapılırken; serbest bölgeler için de, uyulması zorunlu hükümler içeren orman, çevre, kültür ve tabiat varlıkları, kıyı, tarım ve Hazine arazileri ile ilgili mevzuat hükümlerinin dikkate alınması; idarece yapılacak inceleme ve tespitler sonucunda, serbest bölgenin amacına uygun faaliyet alanları saptanıp buna uygun nitelikte ve yeterli miktarda arazi belirlemesi yapılarak karar verilmesi gerekmektedir...Bu durumda, serbest bölge yer ve sınırlarının belirlenip kurulması kararı verilmesinden önce yukarıda belirtilen yönlerden yapılması gereken araştırma, inceleme ve değerlendirmeler yapılmadan karar verilmiş olması nedeniyle dava konusu işleminde hukuka uyarlık görülmemiştir.”

⁷⁵ Danıştay 6. D., 08/11/1999 tarihli ve K. 1999/5278, E. 1998/3572 sayılı kararı: “Dosyada yer alan bilgi ve belgeler ile bilirkişi raporunun birlikte değerlendirilmesinden, dava konusu turizm merkezi kararının bölgenin özellikleri gözönünde bulundurulduğunda, şehircilik ilkelerine, planlama esaslarına ve kamu yararına uygun olmadığı sonucuna varılmaktadır. Açıklanan nedenlerle, dava konusu işlemin İPTALİNE 8.11.1999 gününde oybirliğiyle karar verildi.”

⁷⁶ Danıştay 6. D., 17/06/1997 tarihli ve K. 1997/3020, E. 1996/5362 sayılı kararı: “Uyuşmazlık konusu olay; plan bütünlüğü ve planın kapsadığı tüm alan, kentsel servis alanları, eğitim ve sosyal tesisler alanı, üniversite, spor, dinlenme ve rekreasyon alanları, orman, ... Kampüsü ve yakın çevresi, ... Bölgesi, ... Gölü ve yakın çevresi, ... Kent Makroformu, sağlıklı ve düzenli bir çevre oluşturulması çabası açısından birlikte ele alınarak değerlendirildiğinde, belirtilen bu işlev ve kullanımlarla uyumlu ve tutarlı olan park ve rekreasyon alanı kullanımında üstün kamu yararı bulunduğu, bu üstün kamu yararını anılan fabrikanın ekonomik değeri, kamulaştırma bedelinin yüksek oluşu gibi olguların ortadan kaldıramayacağı sonucuna ulaşılmaktadır. İmar planlarının temel

Benzer bir kararda da orman ve rekreasyon alanı olan bir bölgede akaryakıt ve çeşitli tesisler inşa edilmesinde kamu yararı olmadığına karar vermiştir.⁷⁷

VIII) Biyolojik Çeşitliliğin Korunması

Çevre Kanunu'nun 9/a maddesinde “*Doğal çevreyi oluşturan biyolojik çeşitlilik ile bu çeşitliliği barındıran ekosistemin korunmasının esas*” olduğu, ayrıca “*Biyolojik çeşitliliği koruma ve kullanım esasları, yerel yönetimlerin, üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve ilgili diğer kuruluşların görüşleri alınarak*” belirleneceği ifade edilmektedir.

Çevre Kanunu'nun 9/d maddesi ise biyoçeşitliliğin korunması amacıyla Bakanlar Kurulu tarafından ilan edilecek Özel Çevre Koruma Bölgelerini düzenlemektedir. Madde uyarınca “*Ülke ve dünya ölçeğinde ekolojik önemi olan, çevre kirlenmeleri ve bozulmalarına duyarlı toprak ve su alanlarını, biyolojik çeşitliliğin, doğal kaynakların ve bunlarla ilgili kültürel kaynakların gelecek kuşaklara ulaşmasını emniyet altına almak üzere gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi amacıyla, Özel Çevre Koruma Bölgesi olarak tespit ve ilan etmeye, bu alanlarda uygulanacak koruma ve kullanma esasları ile plân ve projelerin hangi bakanlıkça hazırlanıp yürütüleceğini belirlemeye Bakanlar Kurulu yetkilidir.*” Özel Çevre Koruma Bölgelerine zarar verilmesini engellemek için de idari cezalar öngörülmektedir.

Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'un 2/v maddesine göre “*Millî parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları ve orman içi mesire yerleri ile biyolojik çeşitliliğin, av ve yaban hayatı alanlarının tespiti, yönetimi, korunması, geliştirilmesi, işletilmesi ve işlettirilmesini sağlamak*” Bakanlığın görevlerindedir.

amaçlarından biri, kamu yararının korunması ve bu amacın gerçekleştirilmesi doğrultusunda toplumun genel kullanımına açık kentin rekreasyon alanlarına olan ihtiyacı giderebilecek nitelikte yeşil alan türünde alanların üretilmesi olduğuna göre, kamu yararının en belirginleştiği kullanımlardan biri olduğunda duraksama bulunmayan park ve rekreasyon alanı oluşturulmasına yönelik dava konusu revizyon imar planında hukuka aykırılık bulunmadığından aksi yönde verilen kararda isabet bulunmamaktadır. Açıklanan nedenlerle ... İdare Mahkemesinin ... günlü, ... sayılı kararının BOZULMASINA, karar verildi.”

⁷⁷ Danıştay 6. D., 14/12/1999 tarihli ve K. 1999/6551, E. 1998/7240 sayılı karar: “*Davalı idarenin işlem tesisine dayanak gösterdiği hususlar şehircilik ilkeleri ve planlama esaslarıyla birlikte irdelendiğinde, akaryakıt satış ve servis istasyonlarının, yer aldıkları ulaşım aksı üzerinde giriş ve çıkışlarda tehlikeler oluşturması, anılan tesislerde yanıcı ve patlayıcı maddelerin depolanması nedeniyle çevre kirliliği yanında çevre ve halk sağlığını ilgilendiren olumsuzluklara yol açılması ve yangın gibi tehlikelerin söz konusu olması karşısında orman olduğu tartışmasız bir alanda böylesine sakıncalı bir kullanımın kamu yararına olduğundan söz edilemeyeceği, ayrıca olayın gelişimi gözönünde bulundurulduğunda plan değişikliği yapılması şartlarının oluşmadığı açıktır. Açıklanan nedenlerle, dava konusu işlemin İPTALİNE, ... gününde oybirliğiyle karar verildi.”*

Biyolojik çeşitlilikle ilgili koruma çalışmaları yapılırken teknik kavramlara dikkat edilmelidir. Örneğin, ne kadar geniş alan kaplarsa kaplasın her ağaç topluluğu orman sayılmamaktadır. Benzer şekilde hem bazı tarihi mağaralar hem de bazı ağaç toplulukları taşınmaz tabiat varlığı olarak sınıflandırılmaktadırlar. Mağaralar cansız, ağaçlar ise canlı varlıklar olmasına rağmen aynı terime konu olabilmektedirler.

Biyolojik çeşitliliğin korunmasında endemizm son derece önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevre ve Orman Bakanlığı, Av ve Yaban Hayvanlarının ve Yaşam Alanlarının Korunması, Zararlılarıyla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliği'nin 3. maddesine göre endemik tür, *“bir bölgeye, lokal bir alana veya belirli bir ekolojik ortama özgü olan türü”* ifade etmektedir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere endemik canlılar, Dünya’da sadece o alanda yaşarlar. Örnek vermek gerekirse Ankara Keçisi, Ankara Kedisi, Van Kedisi, Kangal Köpeği, Abant Alabalığı ve Van Gölü İnci Kefali Anadoluya ait endemik türlerdir.⁷⁸

Biyolojik çeşitliliğin korunması, ekoloji kavramının iyi anlaşılması ile yakından ilgilidir. Ekoloji, *“insan ve diğer canlılar ile bunların canlı ve cansız çevreleri arasındaki ilişki ve etkileşimleri ile yaşamın devamını sağlayan madde ve enerji döngülerini, kendilerini yenileyebilen mekan birimleri içinde inceleyen bilim dalıdır”*.⁷⁹ Daha kısa ve özet bir tanım vermek gerekirse ekoloji, *“organizmaların birbirleriyle ve yaşadıkları cansız ortam ile ilişkilerini inceleyen bilim dalı”* olarak tanımlanmaktadır.⁸⁰

Ekoloji kavramı son derece önemli bir kavramdır. *“Çevre hukukunun temelleri, ilkeleri, özellikleri ve araçları hep ekoloji yasalarının gereklerinin hukuk alanına yansıtılması sonucunda ortaya çıkmıştır.”*⁸¹

Ülkemizde yaşamakta olan bir çok hayvan türü tehlike altındadır. Faunayı tehdit eden bir çok etken vardır. Yaşam alanlarının tahrip edilmesi (ormanlar, göller, akarsular, meralar), şehirleşme, karayolları ağının genişlemesi, tarım ilaçları, kontrolsüz yapılan hayvancılık, kasıtlı olarak öldürme, kaçak avcılık⁸² gibi nedenlerden dolayı hayvan türleri tehdit altındadır. Deniz kaplumbağaları, Akdeniz fokü, Ankara ve Van Kedileri, Kangal Köpeği, dağ keçisi ve ala geyik başta olmak üzere bazı türler koruma altına alınmışlardır.⁸³

Biyolojik çeşitliliğin korunmasında rol oynayan hususlar, koruma yöntemleri ve sürdürülebilir kalkınma kavramları arasında şekillenmektedir.

⁷⁸ Yıldız/Sipahioğlu/Yılmaz, s. 249.

⁷⁹ Yıldız/Sipahioğlu/Yılmaz, s. 16.

⁸⁰ Turgut, s. 116.

⁸¹ Turgut, s. 115.

⁸² Yıldız/Sipahioğlu/Yılmaz, s. 249-252.

⁸³ Yıldız/Sipahioğlu/Yılmaz, s. 252.

In-situ Koruma: Biyoçeşitlilik Sözleşmesine göre in-situ koruma, “ekosistemlerin ve doğal yaşam ortamlarının korunması, yaşayabilir tür popülasyonlarının doğal çevrelerinde; evcilleştirilmiş veya kültüre alınmış türlerinse ayırt edici özelliklerini geliştirdikleri çevrelerde muhafazası ve geri kazanılması anlamındadır.” Kısaca bu koruma şekli, canlıların kendi yaşadıkları yerlerde korunmasını ifade etmektedir. Milli Parklar, Tabiatı koruma alanları, biyogenetik rezerv alanları gibi uygulamalar in-situ korumayı amaçlarlar.⁸⁴

Ex-situ Koruma: Bu koruma şekli ise in-situ koruma yönteminin aksine canlıların kendi doğal yaşam alanları dışında korunmasıdır. Bitkilerin tohum veya diğer üreme organlarının tohum bankalarında saklanması, özel koruma parsellerinde veya botanik bahçelerinde yetiştirilmesi ex-situ koruma yöntemleridir.⁸⁵

Sürdürülebilir kalkınma: Bu kavramın Dünya gündemine girmesi ve önem kazanması, 1987 yılında yayınlanan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nun raporu ile olmuştur.⁸⁶

1987 yılında Birleşmiş Milletlerin yaptığı tanıma göre sürdürülebilir kalkınma; “gelecek kuşakların iktisadi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneklerini tehlikeye düşürmeden şimdiki kuşakların ihtiyaçlarının karşılanmasıdır.”⁸⁷

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi’nin üç fonksiyonundan bir tanesi de sürdürülebilir kullanımdır (diğerleri biyolojik çeşitliliğin korunması ve genetik kaynaklarının kullanımından elde edilen menfaatlerin eşit bölüşümüdür).⁸⁸

Sürdürülebilir kaynak kullanımı, hem biyolojik çeşitliliğin yerel düzeyde korunması, sürdürülmesi ve geliştirilmesine dayanmakta hem de bu kavramları pekiştirmektedir.⁸⁹

⁸⁴ Ekim, s. 429.

⁸⁵ Ekim, s. 429.

⁸⁶ Fisunoğlu (1991), s. 11.

⁸⁷ Fisunoğlu, Mahir, “Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekonomi”, Sürdürülebilir Kalkınmanın Uygulanması, Tartışma Toplantısı 11-12 Aralık 1997, Mart 1998, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, s. 13. Sürdürülebilir kalkınma hakkında detaylı bilgi için bkz. Akçalı, Rıza, “Sürdürülebilir Kalkınma”, Yeni Türkiye, Temmuz-Ağustos 1995, Yıl 1 Sayı 5, Çevre Özel Sayısı, s. 39 vd.; Uslu, Orhan, “Ekonomik ve Ekolojik Uygulamalarda Sürdürülebilir Kalkınmanın Yeri”, Sürdürülebilir Kalkınmanın Uygulanması, Tartışma Toplantısı 11-12 Aralık 1997, Mart 1998, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, s. 43 vd.; Fisunoğlu (1991), s. 11 vd.; OECD, s. 34-35.

⁸⁸ OECD, s. 33.

⁸⁹ Saltık, Ahmet, “Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi: Kavramsal Bir Yaklaşım”, Sürdürülebilir Kalkınmanın Uygulanması, Tartışma Toplantısı 11-12 Aralık 1997, Mart 1998, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, s. 32.

Sürdürülebilirlik kavramı ekonomik anlamda algılandığı için ekoloji kavramı bu bakış açısı ile bir aksesuar konumunda olmaktadır; oysa sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için ekoloji ekonominin içinde değil, tersine ekonomi ekoloji çerçevesi içinde yer almalıdır.⁹⁰

Çevre Kanunu'nun 9/f maddesi “*Biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirliğinin sağlanması bakımından nesli tehdit veya tehlike altında olanlar ile nadir bitki ve hayvan türlerinin korunması esas olup, mevzuata aykırı biçimde ticarete konu edilmeleri yasaktır*” şeklinde bir düzenleme getirmiştir.

Sürdürülebilirliğin kesin tanımını yaparken kullanılacak olan kriter üzerinde fikir birliğinin sağlanması, başka bir zorluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin küçük ve orta ölçekte sürdürülebilirliği sağlayan bazı faaliyetler, büyük ölçekli uygulandığı zaman sürdürülebilirliği sağlamayabilmektedir.⁹¹

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, “daha fazla tüketme ve kirlenme” anlamına geldiği için eleştirilmektedir. Kalkınmanın içinde üretim kavramının olması, tüketim kavramının içinde de kirlenmenin olması nedeniyle sürdürülebilir kalkınma olgusu yerine sürdürülebilir yaşam olgusunun benimsenmesi gerektiği savunulmaktadır.⁹² Bu görüşe göre kalkınmak için daha fazla üretilecek, daha fazla üretim beraberinde fazla tüketimi getirecek ve böylelikle tüketim arttıkça kirlilik de artacaktır.

Biyolojik çeşitliliğin korunmasında ekoturizmin de yararlı olduğunu söylemek mümkündür. Ekoturizm, doğal alanlara yapılan, bir yandan çevre koruması sağlarken diğer yandan da yerel halkın refahını sürdürülebilir kılan bir seyahat türü olarak tanımlanmaktadır.⁹³ Tanımdan da anlaşılacağı üzere doğal alanlarda yapılacak turizm faaliyetleri, söz konusu alanların korunmasını gerektirecek ve böylece doğal yaşamın korunması sağlanacaktır. Ekoturizmi geliştirme faaliyetleri, Türkiye Turizm Stratejisi 2023 içerisinde de yer almaktadır.⁹⁴

⁹⁰ Uslu, s. 43.

⁹¹ OECD, s. 35.

⁹² Karaca, Hayrettin, “Sürdürülebilir Bir Yaşam İçin İnsan Verimliliği”, Yeni Türkiye, Temmuz-Ağustos 1995, Yıl 1 Sayı 5, Çevre Özel Sayısı, s. 67.

⁹³ Christ Costas et. al., Tourism And Biodiversity Mapping Tourism's Global Footprint, UNEP, s. 4. http://www.unep.fr/pc/tourism/library/mapping_tourism.htm.

⁹⁴ “Karadeniz Bölgesinde yer alan Bolu, Zonguldak, Bartın, Kastamonu ve Sinop illerini kapsayan bölge, Antalya'nın iç kesimlere doğru doğusu, Toroslarda eteklerinde Antalya ve Mersin'in birleştiği alanlar ve GAP Koridoru ile Kış Koridorunu birleştiren “GAP Ekoturizm Koridoru” biyolojik çeşitlilik açısından ve eko-turizm potansiyeli açısından Türkiye Turizm Stratejisinde öncelikle eko-turizmin geliştirileceği bölgeler olarak belirlenmiştir.” Türkiye Turizm Stratejisi 2023, Kültür ve Turizm Bakanlığı, RG: 02/03/2007 tarih, Sayı 26450, s. 55. Elektronik format için bkz. www.kultur.gov.tr.

IX) Koruma Bölge ve Alanları

Türkiye’de bir çok koruma alanı ve koruma statüsü bulunmaktadır. Bunlar:

1) Milli Parklar, Tabiat Parkları, Tabiat Anıtları ve Tabiatı Koruma Alanları

Milli parklar ve ilgili diğer koruma alanları (tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanları) Milli Parklar Kanunu’nda düzenlenmektedir. Kanunun amacı 1. maddede belirtildiği üzere “yurdumuzdaki milli ve milletlerarası düzeyde değerlere sahip milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarının seçilip belirlenmesine, özellik ve karakterleri bozulmadan korunmasına, geliştirilmesine ve yönetilmesine ilişkin esasları düzenlemektir.” Kanun, her ne kadar Milli Parklar Kanunu olarak adlandırılrsa da esasen dört çeşit koruma şekli öngörmektedir. Bu şekiller:

“a) Milli park; bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarını.

b) Tabiat parkları; bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçalarını,

c) Tabiat anıtı; tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değere sahip ve milli park esasları dahilinde korunan tabiat parçalarını,

d) Tabiatı koruma alanı; bilim ve eğitim bakımından önem taşıyan nadir, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği seçkin örnekleri ihtiva eden ve mutlak korunması gerekli olup sadece bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılmış tabiat parçaları” olarak Kanunun 2. maddesinde tanımlanmaktadır.

Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları ve tabiatı koruma alanlarında:

“a) Tabii ve ekolojik denge ve tabii ekosistem değeri bozulamaz, b) Yaban hayatı tahrip edilemez, c) Bu sahaların özelliklerinin kaybolmasına veya değiştirilmesine sebep olan veya olabilecek her türlü müdahaleler ile toprak, su ve hava kirlenmesi ve benzeri çevre sorunları yaratacak iş ve işlemler yapılamaz, d) Tabii dengeyi bozacak her türlü orman ürünleri üretimi, avlanma ve otlatma yapılamaz, e) Onaylanmış planlarda belirtilen yapı ve tesisler ve Genelkurmay Başkanlığınca ihtiyaç duyulacak savunma sistemi için gerekli tesisler dışında kamu yararı açısından vazgeçilmez ve kesin bir zorunluluk bulunmadıkça her ne suretle olursa olsun hiçbir yapı ve tesis kurulamaz ve işletilemez veya bu alanlarda var olan yerleşim sahaları dışında iskan yapılamaz.” (Madde 14).

Danıştay ilgili kararında ... Kış Sporları Turizm Merkezi olarak ilan edilen bölgenin bir kısmının ... Milli Parkı içerisinde yer aldığı ve “su kaynakları beslenme ve koruma alanlarını kapsadığı, bu haliyle çevre ve doğa açısından olumsuz etkiler yaratacağı” gerekçesiyle söz konusu işlemi iptal etmiştir.⁹⁵

Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları ve tabiat koruma alanlarının korunması bu yerlerin tahrip olması durumunda da devam etmektedir. Bu yerlerin statülerinin hukuken veya fiilen değiştirilmesi, Kanunun 15. maddesinde yasaklanmıştır.

Bugün Türkiye’de 33 adet Milli Park, 16 adet Tabiat Parkı, 58 adet Tabiat Anıtı ve 35 adet Tabiatı Koruma Alanı vardır.⁹⁶

2) Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları

Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları İle İlgili Yönetmelik⁹⁷ bu alanları detaylı olarak tanımlamaktadır. Ancak bu Yönetmelik, Kara Avcılığı Kanunu’nun 4. maddesine dayanılarak hazırlanmıştır. Bu nedenle flora açısından doğrudan bir etkisi bulunmamaktadır. Madde 3/p):

“Yaban Hayatı Koruma Sahası: Yaban hayatı değerlerine sahip, korunması gerekli yaşam ortamlarının bitki ve hayvan türleri ile birlikte mutlak olarak korunduğu ve devamlılığının sağlandığı sahaları, **r) Yaban Hayatı Geliştirme Sahası:** Av ve yaban hayvanlarının ve yaban hayatının korunduğu, geliştirildiği, av hayvanlarının yerleştirildiği, yaşama ortamını iyileştirici tedbirlerin alındığı ve gerektiğinde özel avlanma planı çerçevesinde avlanmanın yapılabildiği sahalarıdır.”

Bir alanın Yaban Hayatı Koruma Sahası olarak seçilebilmesi için çeşitli kriterler gerekmektedir. Bu kriterler, Kara Avcılığı Kanun’u kapsamına giren av ve yaban hayvanlarından; “a) Endemik türlerden gerekli görülen, b) Nesilleri tehlike altında görülen, c) Gen kaynağı değerini muhafaza bakımından korunması gereken türlerin yaşadığı, asgari yaşam alanı büyüklüğüne sahip, d) Biyolojik çeşitliliği yüksek,”

alanlardan seçilmesi gerekmektedir.” (Madde 4)

Yaban Hayatı Koruma Sahalarında “bilimsel amaçlı çalışmalar ve araştırmalar ile eko turizm haricinde her türlü faaliyet yasaktır.” (Madde 21)

Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları ise “Av ve yaban hayvanlarının veya biyolojik çeşitliliğin korunması gereken alanların muhafazası veya göçmen türlerin göç yollarını güvence altına almak için, yaşama ortamlarının

⁹⁵ Danıştay 6. D., 20/10/1999 tarihli ve K. 1999/5011, E. 1998/1455 sayılı kararı.

⁹⁶ www.kultur.gov.tr.

⁹⁷ RG: 08.11.2004-25637.

korunduğu, geliştirildiği, av hayvanlarının yerleştirildiği, yaşama ortamlarını iyileştirici tedbirlerin alındığı ve gerektiğinde özel avlanma planı çerçevesinde avlanmanın yapılması amacı ile içerisinde hedef tür veya türlerin doğal olarak bulunduğu veya yeniden yerleştirildiği, av ve yaban hayvanlarının barınma, beslenme ve uygun yaşama koşulları ile doğal peyzaja sahip alanlardan seçilir.” (Madde 5)

Kanun’un 6. maddesi uyarınca Yaban hayatı koruma ve geliştirme sahaları, alan ve hayvan popülasyonu açısından belli büyüklükte olması gerekmektedir. Ancak yine 6. madde uyarınca “endemik, nesli tehlike altında olan veya benzer statüde bulunan türlerin popülasyon miktarına bakılmaksızın yaşama alanları, yaban hayvanı koruma sahası olarak” ilan edilebilmektedir.

Yaban hayatı geliştirme sahalarında amenajman planları yapılırken biyolojik çeşitliliğin korunmasının esas alınması zorunludur. (Madde 22)

3) Ramsar Alanı ve Sulak Alanlar

Ramsar alanları ile sulak alanların korunması, Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği’nde⁹⁸ düzenlenmektedir.

Yönetmeliğin 1. maddesi uyarınca “Yönetmeliğin amacı, Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (Ramsar Sözleşmesi)’nin uygulanmasına yönelik, uluslararası öneme sahip olsun veya olmasın tüm sulak alanların korunması, geliştirilmesi ve bu konuda görevli kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyon esaslarını belirlemektir.”

Yönetmeliğin 4. maddesi sulak alanları Sulak Alan⁹⁹, Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alan¹⁰⁰ ve Ramsar Alanı¹⁰¹ olarak üçe ayırmaktadır. 11. Madde uyarınca bu alanlarda “Bakanlığın uygun görüşü alınmadan; nadir, endemik, nesli tehlikede veya tehlikeye düşebilecek doğal bitki türleri kesilemez ve sökülemez, yabani hayvanlar, yumurtaları ve yavruları toplanamaz, yuvaları bozulamaz” ve ayrıca “doğal sulak alanlara, hangi amaçla olursa olsun, bilimsel araştırma yapılmadan ve Bakanlığın uygun görüşü alınmadan yabancı türler atılamaz, bırakılamaz.” (Madde 12)

⁹⁸ RG: 17.05.2005-25818.

⁹⁹ “Sözleşmenin amacı bakımından, alçak gelgitte derinliği altı metreyi aşmayan deniz suyu alanlarını da kapsamak üzere, doğal ya da yapay, sürekli ya da geçici, durgun ya da akar, tatlı, acı ya da tuzlu bütün sular ile bataklık, sazlık, ıslak çayır ve turbalıklar.”

¹⁰⁰ “Sözleşmenin Taraflar Toplantısında kabul edilen “Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alan Kriterleri”nden en az birine sahip olan alanlar.”

¹⁰¹ “Sözleşmenin 2 nci maddesi gereğince, “Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Listesi”ne dahil edilen sulak alanlar.”

4) Tabiat Varlıkları ve Doğal Sit Alanları

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3. maddesine göre tabiat varlıkları; *“jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerlerdir.”*

Kanunun 6. maddesi uyarınca *“Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları şunlardır: a) Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar, Tarihi mağaralar, kaya sığınakları; özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ile benzerleri; taşınmaz tabiat varlığı örneklerindedir.”*

5) Özel Çevre Koruma Bölgeleri

Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı'nın bir bağlı kuruluşu olup; Bakanlar Kurulu'nun ilan ettiği özel çevre koruma bölgeleri ile ilgili esas ve usulleri düzenlemek, bu bölgeleri korumak ve imar planlarını yapmakla görevlendirilmiştir.

Özel Çevre Koruma Bölgeleri; Belek, Datça-Bozburun, Fethiye-Göcek, Gökova, Göksu Deltası, Gölbaşı, Ihlara, Kaş-Kekova, Köyceğiz Dalyan, Pamukkale, Patara, Tuz Gölü ve Uzungöl'dür.¹⁰²

Bu bölgelerdeki koruma faaliyetleri doğrudan biyolojik çeşitlilik veya ekolojik açıdan değil, imar planlarının düzenlenmesi (bina veya tesis yapımı gibi) bakış açısı ile yapılmaktadır. Başka bir ifade ile ilgili bölgeler ağırlıklı olarak imar planları düzenlemek suretiyle korunmaktadır.

6) Diğer Koruma Alan ve Merkezleri

Orman Bakanlığının gözetiminde olan Üretme İstasyonları, Muhafaza Ormanları, Gen Koruma Ormanları, Tohum Meşcereleri, A Tipi Ormaniçi Dinlenme Yerleri ve B Tipi Ormaniçi Dinlenme Yerleri¹⁰³ de koruma altındaki alanlar olup biyolojik çeşitliliğin korunmasına katkı sağlamaktadır.

7) Duyarlı Yörelere (Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği¹⁰⁴ Uyarınca Korunacak Alanlar)

Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'ne göre Duyarlı Yöre; *“çevresel etkilere karşı biyolojik, fiziksel, ekonomik, sosyal ve kültürel nitelikli özellikleri ile duyarlı olan veya mevcut kirlilik yükü çevre ve halk sağlığını bozucu düzeylere ulaştığı belirlenen yörelerle, ülkemiz mevzuatı ve taraf olduğumuz uluslararası sözleşmeler uyarınca korunması gerekli görülen EK-V de yer alan alanları”* kapsamaktadır. Bu alanlar Yönetmeliğin

¹⁰² Bölgelerle ilgili detaylı bilgi ve doküman için bkz. www.ockkb.gov.tr.

¹⁰³ Biyolojik Çeşitliliğin Korunması, Çevre ve Orman Bakanlığı, E-kitap, <http://www.cevreorman.gov.tr/ekitap/01.pdf>, s. 21.

¹⁰⁴ RG: 16.12.2003-25318.

Ek V numaralı listesinde tek tek sayılmıştır. Yukarıda saymaya çalıştığımız koruma alan ve bölgelerini de içine almaktadır. Sayılan hususlar çevre koruma amaçlı olup doğrudan biyolojik çeşitliliği korumaya yönelik değildir. Ancak çevresel etki değerlendirmesinin olumlu sonuçları biyolojik çeşitliliğe dolaylı olarak fayda sağlamaktadır.

X) Ekosistem ve Canlıların Korunması Hususunda Anayasa Hükümleri

Anayasada ekoloji, ekosistem, biyoçeşitlilik veya çevre koruması gibi hususların yer alması son derece önemlidir. Ancak anayasalar temel metinler oldukları için soyut ve genel olma nitelikleri daha ağır basmakta, bu nedenle anayasalarda yer alan konular her durumda detaylı olarak belirtilememektedir.

Anayasamız doğrudan biyoçeşitliliği koruyan hükümler getirmemiştir. Buna karşılık Anayasanın koruma altına aldığı konular dolaylı olarak biyoçeşitliliğin korunmasını sağlamaktadır. Bu konular; kıyılar, erozyon, çayır ve meralar, tabiat varlıkları ve ormanlardır.

1) Kıyılarının Kullanımı ve Kamu Yararı

Anayasanın 43. maddesi uyarınca “*Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir. Kıyılarla sahil şeritlerinin, kullanılış amaçlarına göre derinliği ve kişilerin bu yerlerden yararlanma imkan ve şartları kanunla düzenlenir.*”

Kıyı bölgelerinde yaşayan ve/veya kıyıları üreme alanı olarak kullanan türler için bu madde önem arz etmektedir. Bu alanların korunması, bilinçsiz ve plansız bir şekilde kullanıma açılmaması gerekir. Kamu yararı kavramı dikkate alınırken “mevcut biyoçeşitliliği korumak” tek başına bir kamusal yarar olarak dikkate alınmalıdır.

2) Erozyonla Mücadele

Anayasanın 44. maddesi uyarınca devlet, toprağın erozyonla kaybedilmesini önlemek amacıyla gerekli tedbirleri almakla görevlidir.

3) Çayır ve Meraların Korunması

Anayasanın 45. maddesinde “*Devlet, tarım arazileri ile çayır ve mer’aların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek, tarımsal üretim planlaması ilkelerine uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak maksadıyla, tarım ve hayvancılıkla uğraşanların işletme araç ve gereçlerinin ve diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırır*” şeklinde bir düzenleme getirilmiştir. Madde uyarınca çayır ve mer’aların korunmasında devlet aktif rol oynayacaktır. Ancak maddedeki koruma biyoçeşitlilik açısından değil; tarım ve hayvancılıkla uğraşan kişilerin çayır ve mer’aları tahrip etmesini

önleyici nitelikte bir hükümdür. Başka bir ifadeyle devlet, tarım ve hayvancılıkla uğraşan kişilere çeşitli kolaylıklar sağlamak suretiyle koruma faaliyetinde bulunmaktadır.

4) Tabiat Varlıklarının Korunması

Anayasanın 63. maddesinde tabiat varlıklarından bahsedilmektedir. Maddede “Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır” biçiminde bir düzenleme getirilmiştir.

5) Ormanların Korunması

Doğal zenginlikleri ve florayı korumak açısından Anayasada en kapsamlı düzenlenen hükümler, ormanların korunmasını düzenleyen 44, 169 ve 170. maddelerdir. 169. maddede Devletin, ormanların korunması ve sahalarının genişletilmesi için gerekli kanunları koyacağı ve tedbirleri alacağı; yanan ormanların yerinde yeni orman yetiştirileceği, bu yerlerde başka çeşit tarım ve hayvancılık yapılamayacağı; bütün ormanların gözetimi Devlete ait olduğu; Devlet ormanlarının mülkiyetinin devrolunamayacağı; Devlet ormanlarının kanuna göre, Devletçe yönetileceği ve işletileceği; Devlet ormanlarının zamanaşımı ile mülk edinilemeyeceği ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamayacakları hüküm altına alınmıştır. Yine aynı maddenin devamında ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemeyeceği; ormanların tahrip edilmesine yol açan siyasi propaganda yapılamayacağı; münhasıran orman suçları için genel ve özel af çıkarılamayacağı; ormanları yakmak, ormanı yok etmek veya daraltmak amacıyla işlenen suçların genel ve özel af kapsamına alınamayacağı; orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen, aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar olduğu tespit edilen yerler ile 31/12/1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler, şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler dışında, orman sınırlarında daraltma yapılamayacağı belirtilmektedir.

Orman köylüsünün korunmasını düzenleyen 170. maddede ise “Ormanlar içinde veya bitişiğindeki köyler halkının kalkındırılması, ormanların ve bütünlüğünün korunması bakımlarından, ormanın gözetilmesi ve işletilmesinde Devletle bu halkın işbirliğini sağlayıcı tedbirlerle, 31/12/1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tamamen kaybetmiş yerlerin değerlendirilmesi; bilim ve fen bakımından orman olarak muhafazasında yarar görülmeyen yerlerin tespiti ve orman sınırları dışına çıkartılması; orman içindeki köyler halkının kısmen veya tamamen bu yerlere yerleştirilmesi için Devlet eliyle anılan yerlerin ihya edilerek bu halkın yararlanmasına tahsisi kanunla düzenlenir. Devlet, bu halkın işletme araç ve gereçleriyle diğer girdilerinin sağlanmasını

kolaylaştırıcı tedbirleri alır. Orman içinden nakledilen köyler halkına ait araziler, Devlet ormanı olarak derhal ağaçlandırılır” hükmü yer almaktadır.

Anayasanın 44. maddesindeki hükme göre “*Topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlanması, üretimin düşürülmesi, ormanların küçülmesi ve diğer toprak ve yeraltı servetlerinin azalması sonucunu doğuramaz.*”

SONUÇ

Biyolojik çeşitliliğin korunması son derece önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Biyolojik çeşitlilik sahip olduğu doğal değerinin yanında büyük bir ekonomik değere de sahiptir.

Doğal yaşamı koruyan pek çok mevzuat bulunmaktadır. Bunların bir kısmı biyolojik çeşitliliği doğrudan hedeflemekte, diğer hükümler ise dolaylı olarak katkı sağlamaktadır. Temennimiz biyolojik çeşitliliğin daha fazla dikkate alınması, ve özellikle biyolojik çeşitliliğin korunmasında en büyük gerekçe olarak düşündüğümüz kamu yararı kavramının ön plana çıkartılması, bu durumun teorik ve yargısal alana yansımalarıdır.

KAYNAKÇA

- Akalm, Melih**, “Enerji, Yeni Kaynaklar ve Sürdürülebilirlik”, Sürdürülebilir Kalkınma El Kitabı, Ocak 1991, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, ss. 49-55.
- Akçalı, Rıza**, “Sürdürülebilir Kalkınma”, Yeni Türkiye, Temmuz-Ağustos 1995, Yıl 1 Sayı 5, Çevre Özel Sayısı, ss. 39-44.
- Aruoba, Çelik**, “Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi’nin 11. Maddesi: Ekonomik Teşvikler”, Biyogüvenlik Protokolü ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi’nde Teşvikler, Tartışma Toplantısı 17-18 Şubat 2005, Mayıs 2005, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, ss. 31-40.
- Biyolojik Çeşitliliğin Korunması**, Çevre ve Orman Bakanlığı, E-kitap, <http://www.cevreorman.gov.tr/ekitap/01.pdf>
- Christ Costas et. al.**, Tourism And Biodiversity Mapping Tourism’s Global Footprint, UNEP, s. 4. http://www.unep.fr/pc/tourism/library/mapping_tourism.htm
- Clare Shine, Nattley Williams and Lothar Gündling** (2000), A Guide to Designing Legal and Institutional Frameworks on Alien Invasive Species. IUCN, Gland, Switzerland Cambridge and Bonn. xvi + 138 pp. (www.iucn.org)
- Çağlar, Yücel**, ““Sürdürülebilirlik” ve Türkiye Ormancılığı”, Sürdürülebilir Kalkınmanın Uygulanması, Tartışma Toplantısı 11-12 Aralık 1997, Mart 1998, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, ss. 61-75. (Çağlar)
- Çağlar, Yücel**, “Sürdürülebilir Kalkınma İçin Ormanlar ve Ormancılığımız”, Sürdürülebilir Kalkınma El Kitabı, Ocak 1991, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, ss. 39-48. (Çağlar 1991).
- Ekim, Tuna**, “Türkiye Florası ve Endemikleri”, Yeni Türkiye, Temmuz-Ağustos 1995, Yıl 1 Sayı 5, Çevre Özel Sayısı, ss. 417-432.
- Fisunoğlu, H. Mahir**, “Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekonomi”, Sürdürülebilir Kalkınma El Kitabı, Ocak 1991, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, ss. 11-18. (Fisunoğlu 1991)
- Fisunoğlu, Mahir**, “Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekonomi”, Sürdürülebilir Kalkınmanın Uygulanması, Tartışma Toplantısı 11-12 Aralık 1997, Mart 1998, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, ss. 13-21. (Fisunoğlu)
- Gürpınar, Tansu**, “Türkiye’nin Doğal Çevresine Genel Bir Bakış”, Yeni Türkiye, Temmuz-Ağustos 1995, Yıl 1 Sayı 5, Çevre Özel Sayısı, ss. 410-413.

- IUCN.** (2001). IUCN Red List Categories and Criteria: Version 3.1. IUCN Species Survival Commission. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK. ii + 30 pp.
- Karaca, Hayrettin,** “Sürdürülebilir Bir Yaşam İçin İnsan Verimliliği”, Yeni Türkiye, Temmuz-Ağustos 1995, Yıl 1 Sayı 5, Çevre Özel Sayısı, ss. 64-69.
- Kence, Aykut,** “Biyolojik Çeşitlilik ve Kalkınma”, Sürdürülebilir Kalkınma El Kitabı, Ocak 1991, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, ss. 57-66.
- Keten, Mustafa,** “Çevre Korumada Hedef ve Politikalar”, Yeni Türkiye, Temmuz-Ağustos 1995, Yıl 1 Sayı 5, Çevre Özel Sayısı, ss. 156-161.
- Lowe S., Browne M., Boudjelas S., De Poorter M.** (2000) 100 of the World’s Worst Invasive Alien Species A selection from the Global Invasive Species Database. Published by The Invasive Species Specialist Group (ISSG) a specialist group of the Species Survival Commission (SSC) of the World Conservation Union (IUCN), 12pp. First published as special lift-out in Aliens 12, December 2000. Updated and reprinted version: November 2004. Elektronik format (pdf): www.issg.org/booklet.pdf.
- OECD:** Handbook of Incentive Measures for Biodiversity, Design and Implementation, OECD 1999.
- Saltık, Ahmet,** “Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi: Kavramsal Bir Yaklaşım”, Sürdürülebilir Kalkınmanın Uygulanması, Tartışma Toplantısı 11-12 Aralık 1997, Mart 1998, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, ss. 27-33.
- Swanson, Timothy,** Global Action For Biodiversity, An International Framework For Implementing The Convention On Biological Diversity, 1997, IUCN.
- Şahinoğlu, Erdoğan,** “Türkiye’nin Biyolojik Zenginlikleri”, Yeni Türkiye, Temmuz-Ağustos 1995, Yıl 1 Sayı 5, Çevre Özel Sayısı, ss. 414-416.
- Talu, Nuran,** “Biyogüvenlik (Cartagena) Protokolü ve Türkiye’de Durum”, Biyogüvenlik Protokolü ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi’nde Teşvikler, Tartışma Toplantısı 17-18 Şubat 2005, Mayıs 2005, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, ss. 11-29.
- TEMA Vakfı,** “Türkiye’nin Sessiz Krizi: Erozyon”, Yeni Türkiye, Temmuz-Ağustos 1995, Yıl 1 Sayı 5, Çevre Özel Sayısı, ss. 449-460.

- Turgut, Nükhet**, Çevre Hukuku, Yenilenmiş İkinci Bası, Ankara Kasım-2001.
- Türkiye'nin Çevre Sorunları 2003**, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Aralık 2003.
- Ulusoy, Ahmet/Tekin Akdemir**, Mahalli İdareler, Genişletilmiş 4. Baskı, Ankara 2006.
- UNEP**: State of the Marine and Coastal Environment in the Mediterranean Region. MAP Technical Reports Series No.100, UNEP, Athens, 1996.
- Uslu, Orhan**, “Ekonomik ve Ekolojik Uygulamalarda Sürdürülebilir Kalkınmanın Yeri”, Sürdürülebilir Kalkınmanın Uygulanması, Tartışma Toplantısı 11-12 Aralık 1997, Mart 1998, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, ss. 43-55.
- Yıldırım, Turan**, “Kamu Yararı ve Disiplin Cezalarının Affı”, Anayasa Yargısı Dergisi, C. 18, 2001, ss. 438-449.
- Yıldız, Kazım/Şengün Sipahioğlu/Mehmet Yılmaz**, Çevre Bilimi, Genişletilmiş 2.Baskı, Ankara 2005.

<http://internet.nhm.ac.uk/eb/biodbenefit.shtml> (02.08.2007)

www.ockkb.gov.tr (04.09.2007)

www.kultur.gov.tr (04.09.2007)

http://biodiversity-chm.eea.europa.eu/convention/other_conv (06.11.2007)

www.milliparklar.gov.tr

www.iucn.org

<http://www.cevreorman.gov.tr/ekitap/01.pdf>

www.cbd.gov.tr

www.issg.org/booklet.pdf

<http://www.cevreorman.gov.tr/ekitap/01.pdf>

http://www.unep.fr/pc/tourism/library/mapping_tourism.htm